Масса а мехкашкара пролетараш, вlашагlкхета!

СЕРДАЛО
свет

Советски Союза Коммунистически парте Нохч-ГIалгIай областен комитета а Шолжа-гIалан горкома а, Нохч-ГIалгIай АССР-а оргкомитета а Шолжа-гIалан къахьегамхой депутатийн Совета а орган

КIиранди
6
Октябрь
1957 шу
№ 29 (2144)
Мах 20 кеп.

ЧуIе цIенош дечарна ма-могга гIо де

Къахьегамхой бахара торо тоаярал, мел эшар долаш а сапаргIата а къахьегамхой хилийтарал дезагIа цхьаккха а хIама дац Коммунистически парте а Советски Iаьдала а. Лаьттан тIа мел долча хьамал везагIа саг а лоархIаш, советски мехка хьа мел дер сага вахара ираза, дог-гIюза хилийтардухьа деш да.

Ленина хьийхача нийсача къамий политиках партеси правительвоси нохчийи гIалгIайи автономи юхаметта оттаярца дуккха а эзараш дезалаш цIабаьхкаб нохчех а, гIалгIаех а. Цудухьа вай республике къаьстта лоархIам болаш да сиха а дукха а дика а чуIе цIенош хьалделга.

Укх шера вай республике планах хьалде дезаш ткъо эзар гаргга цIа дар. Партийни, советски, профсоюзни, комсомольски организацеш эшшача тайпара орцагIа а яьнна, из лоархIаме гIулакх хьаллаьццача районий юрташка доккхий хIамаш карахдаьннад шоашта чуIе цIенош хьалдеш болча нохчашта а гIалгIашта. Укх ахки Казахстанерен, Кизгизерен цIабаьхкача нохчех а гIалгIаех а дукха ба хIанзалехь а шоашта дика керда цIенош а даь баха Iохайша. Цхьабакъда, партийна а советски а организацеша из гIулакх тессаь дитаьча моттигашка цIенош хьалделга ладара лел, цIенош хьалдаьца а доалаш, Iан кIал дахар кхерам болаш да.

Къаьстта во латт Казахстанерен Киргизерен цIабаьхкача гIалгIаша шоашта цIенош хьалделга Назрановски районе (райкома секретарь Брызгалин, райисполкома председатель Костюк).

Шоай мехка цIа а баьхка, шоашта чуIе цIенош хьалде болабенна 223 гIалгIай дезал ба, масала, Ворошиловски совхозе (хIаьта берригa цIабаьхкараш 1082 дезал ба). Царна цIенош хьалде эшаш йола материалаш тоъаш яц. Цу шибIаь совгIа цIенна гIишлоний материалаш ераш я: 90 кубометр херх хьакханза йола хьу, 95 кубометр ардакх, 2000 совгI шифер. Цох аханешта а, кхоалагIча даькъа а кхоачам хилац.

Совхозе балхаш дешшехьа мукъа бал-баьннача хана кирпишкаш а еш, халла цIенош хьал а детта, догIо дошадеш, маьлхо докъадеш дагIача цу гIовнашта тIайилла хIама ца нийслуш хала хьувз Ворошиловски совхозе Акиев ВоахIап, Зоуров Яхья, Келигов Iумхани, Зоуров Iаддарохьман, Iумар, Кодзоев Махьмад, Келигов СаIадал; ишта дуккха кхыбараш а.

ЦIенош хьалдеш болча гIалгашта Iаьдало хьахийца гIишлоний материалаш харцахьарча новкъа, кхача ца йоагIарашка, базархошка ух, яхаш, хинна хоамаш теркал деш яц Назрановски райисполком.

Къаьстта во латт Назрановски районе шоашта керда цIенош хьадеш болча къахьегамхошта корий а наIарий а санагIаш, наIараш, кораш кийчделга. Цу даькъе шоашта тIалатта декхар кхоачаш деш яц дахчан хIамаш еча промышленностан управлене предприятеш.

Партен райкомаш, райисполкомаш, комсомольски, профсоюзни организацеш, колхозий, совхозий, МТС-ай кулгалхой, къаьстта а гIишлоний материалаш цIенош хьалдеш барашка йохкилга леладеш йола организацеш декхарийла я, боккхача лоархIамера гIулакх из хиларга хьежжа, къахьегамхой чуIе цIенош хьалдара балхага цIаккха а бIарг тIера ца боаккхаш хьожаш хила, ха шелъялалехьа ше вола саг дIайхача, сапаргIатача цIагIа вахаш хулийтилга Iалашде.

ТЕЛЕГРАММА

Китайски Халкъан Республикан Председателга Китаян Коммунистически партен Центральни Комитета Председателга

новкъостага Мао-Цзэ-дунга

Халкъан великий Ерригкитайски собранен Постоянни комитета Председателга

новкъостага Лю Шаю-Цига

Китайски халкъан Республикан Паччахьалкхен совета Председателга

новкъостага Чжоу Энь-Лайга

Китайски Хьалкъан Республикан VIII шу доалача дийнахьа Советски адамий, Советски Союза Коммунистически партен а Правительствон а цIерах дойт доаха Шуга, хьамсара доттагIий, хIаьта Шуга гIолла вешийга-китайски халкъага, Китаян сийлахьча Коммунистически партега а, КНР-а Правительствога а эггара доккхагIа дола дега чура моаршал, хIаьта социализм хьальярна оаша керда толамаш дахар а лов тхона.

Из гIордаьнна ди китайски адамаша социализм оттаярна лоаттабеча къовсама кердача коталонашца дезду. Чехкача темпашца дегIаух КНР-а халкъан боахам, толамекхоачашъеш латт хьалхара пхе шеран план. Аьттехьарча, антисоциалистически элементашта духьал лоаттабеча къовсамо кхы а дикагIа чIоагIду пролетариата диктатура, хIаьта масса а адамий политически кхетам лакх а бу.

Вай ханарча гIулакхаша хадданза белгалйоах мехкашта юкъера Китайски Халкъан Республикан лакхъенна авторитет а, дунен политикана юкъера цун лоархIам а. Китайски Халкъан Республика хадданза духьал латт колониализма, хIаьта низ-Iоткъама кIал латташ халкъаш боккъонца мукъа дахара тIехьа а латт. Из боккъонца тIехьа я общественни лоаттама теркам ца беш, масса мехкашца цхьан къахьегара.

Советски адамаша дог гIоздаьнна белгалду шергара шерга чIоагIлуш а дегIа ухаш а дола советскии китайскии адамашта юкъера вежарий доттагIал. Вай доттагIал—социалистически лагеро машара тIехьа а прогресса тIехьа а лоаттабу къовсам низболаш хилара лоархIаме йола белгало я. ХIаьта керда вахар хьалдара шин халкъо вежараша санна цхьан къахьегара хьокхам а ба.

Моаршал хилда социализм хьалъеча сийлахь-доккхача китайски халкъа!

ДIайха вежарий моаршал хилда ялх бIаь миллион дола халкъ социалистически наькъа тIа гIолла дIакхувлаш йолча Китаян Коммунистически партена а, КНР-а Правительствона а!

Даькъал а хилда, чIоагI а лулда советски и китайскии адамий даим дола, дохалургдоаца доттагIал!

СССР-а Лакхерча Совета Президиума Председатель К. ВОРОШИЛОВ.

Советски Союза Коммунистически партен Центральни Комитета Хьалхара Секретарь Н. ХРУЩЕВ.

СССР-а Министрий Совета Председатель Н. БУЛГАНИН.

Москва, Кремль.
1957 шера 30 сентябрь.

СИЙЛЕН ДОСКА

ХьажкIаш ший ханахьа чуэцара а, «КУ-2» яхача комбайнах балха овсарал лаккха йоккхаш пайда эцара а ССКП обкома бюроси Оргкомитетои соцам баьб — «КУ-2» яхача комбайнаца цхьан дийнахьа беш бола болх лорхIаме лаккха баьккха комбайнераш республикан Сийлен доска тIа баха, мах бола совгIаташ дала:

Итаев Сигир — комбайнаца хIара дийнахь юккеъра лаьрхIача 6,2 гектар хьекха Красноармейски совхоза комбайнер.

Бондаренко Н. — комбайнаца хIара дийнахь юккъера лаьрхIача 5,7 гектар хьекха Гудермесски совхоза комбайнер.

Хабаков А. — комбайнаца хIара дийнахьа юккъера лаьрхIача 6, 1 гектар хьекха Карабулакси МТС-ера комбайнер.

Жуковски И. — комбайнаца хIара дийнахьа юккъера лаьрхIача 6,1 гектар хьекха Красноармейски совхоза комбайнер.

Кузьмин М. — комбайнаца хIара дийнахьа юккъера лаьрхIача 5,4 гектар хьекха Карабулакски МТС-ера комбайнер.

Пепухов Ф. — комбайнаца хIара дийнахьа юккъера лаьрхIача 5,1 гектар хьекха Красноармейски совхоза комбайнер.

Шура дIаялара шера йоагIа план кхоачашъяьй

Надтеречни района къахьегамхоша, Сийлахь - боккхача Октябра 40 шу дизара сийна хьайбаех йоаха продукташ лакхъярнеи уж паччахьалкхенна дIаяларнеи яхье а бувлаш, 20 сентябре паччахьалкхенна шура дIаялара а яккхара а план 101 процент кхоачашъяьй.

ДIадахача шеран ха, укх шеран ханаца нийсйича 4.500 центнер шура дукхагIа дIаяннай паччахьалкхенна.

ССКП Надтеречни райкома секретарь, П. КОНОВАЛОВ.
Надтеречни райисполкома председатель, А. МУРДИЕВ.

Октябрь бетта доагIа доагам

Нохч - ГIалгIай совнархоза нефтеперерабатывающи промышленноста управленен предприятешка Сийлахь—боккхача Октября 40 шу дизара сийна хIара денна социалистически яхь шерлуш латт. Селхана управленен предприятей технологаша ийс бетта йоагIа бос бола мехкадаьтта продукташ арахецара программа ханал хьалха кхоачашъяьй. Октябрь бетта доагIача лаккхера качество йолаш долча моторни доагама массехк эшалон яккхай цар. Дахача шерага хьажача доагама производство 16,6 процент лакхъяьнни.

Продукцен себестоимость лохъярца технологаша паччахьалкхена 25 миллион 818 эзар сом кходаьд. Планага хьажача бархI бетта 453 тонн коача доагам доадар кIезигдаьд.

Технологаш шоаш яьхача коталонех гIозбаьнна производства ерригача резервайх пайда а эцаш, Даьхенна къахьегама совгIаташ кийчдеш а боахк.

Октябрь бетта лаьрхIа йола мехкдаьттан продукташ

Советски паччахьалкхен 40 шу дизара сийна социалистически яхье а бувлаш, мехкдаьттах продукташ йоахача Шолжа-гIалин завода коллективо йоккха производственни коталонаш яьхай. Технологаша мехкдаьттан сийрда продукташ яьхара ийс бетта йоагIа программа 6 ди хьалхагI кхоачашйир. ДIадахача шеран ха цу ханаца нийсйича доагам даккхар 17,3 процент лакхденнад.

Яхье яьнна хIалхале лелаеш я нефтепереработчиккий № 2 йола цех. Планал совх моторни доагама дукха итташ эшалонаш еннай цар.

Китайски халкъо исторически котало яьккха бархI шу даьннад

Китайски Халкъан Республика кхайкаяьча денна хетаяь Москве хинна торжественни собрани

БIайхача безамца а дог гIоздаларца а белгалду советски адамаша Китайски Халкъан Республика кхайкаяьча дийнахьа денз бархI шу далара ди. Социалистически мехкий къахьегамхошца, дерригача прогрессивни адамашца декъ цар 600 миллион долча китайски халкъа ший исторически коталонаша а дIаяхача хана даьхача толамаша а дог гIоздаккхар.

Цу гIоздаьннача денна хетаяь яр 30 сентябре Москве общественностен дукккхача наха дакъа а лоацаш хинна торжественни собрани. ЦIай хьисапе хозенна я Союзий ЦIен Колонни зал. Укхаза баьхкар предприятей болхлой, Iилман а культуран а деятелаш, студенташ, китайски посольствон гIулакхера нах, дипломатически корпуса членаш.

Собрани хьаеллаш къамаьл дир ВЦСПС-а секретара И. П. Гуреева.

Китайски Халкъан Республикан бархI шу даларах доклад йир «Правда» яхача газета кертерча редакторо П. А. Сатюковс. Цо ювц Китайски Халкъан Революцен котало, 1-гIа Октябрь бархI шу хьалха — 1949 шера къаьнарча, сийлахь-боккхача, башха хозача мехка кердача вахара сердалон зIанараш гучаяьнна исторически ди хилар.

Китайски революци котъялaро, бархI шера китайски халкъо мохк тоабара даьхача толамаша тешалду дуне эргадоаккхаш йола марксистски-ленински идеяш низболаш хилара. Цу коталонех советски адамашта шоай китайски вежараштa санна, адамий историен чу керда зама хьайийлача Сийлахь-йоккхача Октябрьски социалистически революцен гIулакх бакъхилар гу.

Новкъ. Сатюковс белгалду, Китайски Халкъан Республикан правительство дунен дерригача мехкашцара доттагIлен бувзам нийсахон ларда тIа шербара чIоагIа къахьегаш хилар. Къаьстта айхха дола доттагIал леладеш а къахьегаш а я Китай Советски Союзаца. Из низболча социализман лагера лард я.

Доклад йистейоаллаш новкъ Сатюковс аьлар:

— Советски адамаш кIоаргга тешаш да китайски халкъо ший сийдолча коммунистически партес кулгал а деш, шийна хьалхашка латта социалистически общество хьалъяра Iалаьмате доккхий декхараш толаме кхоачаш а дергхиларах, хIаьта ший даьхенах низбола, башха дика йола паччахьалкхе а ерг-хиларах.

Трибуна тIа Китайски Халкъан Республикан Чрезвычайнии Полномочнии Посол Лю Сяо ва. Цо дега чура моаршал лу торжественни собрани вIашагIъеллачарга а, берригa гулбеннача нахага а.

Лю Сяос хьадиййцар Китаян Коммунистически партес кулгал а деш, китайски адамаша халкъан Iаьдал латтача бархI шера даьха толамаш.

Ораторо къаьстта белгалдоаккх КНР толамаш а, коталонаш а Советски Союзо деча вошалах а тIехтохаргдоацача гIонах а хьакъаста йиш йоаца, хIаьта машар безача паччахьлкхенин халкъийи безамца а новкъосталца а дувзаденна хилар.

Китайски правительствон а китайски халкъа а цIерах дегачура баркал оал цо Советски правительствона а, советски халкъана а цар масса оагIонгахьара дола хадданза лоаттаду, Iалаьмате доккха гIо дарах.

Къамаьл йистедоаллаш Лю-Сяос моаршал кхайкаду даиман долча, дохалургдоацача китайскии советскии халкъашта юкъерча доттагIала, социалистически лагера сийна, дерригача адамий доттагIала а, цхьоагIон а сийна, дерригача дунен тIа машар оттабара тIехьа.

(ТАСС).

Советски Союзе гIолла

ХIара шера—шера „Металлурги Ди“ дезде отIадарах дола СССР-а **Лакхарча Совета Президиума**

УКАЗ

СССР-а Лакхерча Совета Президиумо соцам бу: «Металлурги ди» дезде.

ХIара шера — шера июль бетта кхоалагIча кIиран дийнахьа «Металлурги Ди» დездергда.

СССР-а Лакхерча Совета Президиума Председатель К. ВОРОШИЛОВ.
СССР-а Лакхерча Совета Президиума секретарь М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль.
22 сентября 1957 шу.

Къоаршой—Черкесски автономни областан Ленина орден даларах дола СССР-а **Лакхарча Совета Президиума**

УКАЗ

Къоаршой - Черкесски халкъаш шоаш раьза а болаш Россех дIаккхийта 400 шу дизара сийна а Къоаршой-Черкесски автономни области боахамани культурани гIишлошъярна даьха толамаш белгалдоахаш Къоаршой-Черкесски автономни областан Ленина Орден лулда.

СССР-а Лакхерча Совета Президиума Председатель К. ВОРОШИЛОВ.
СССР-а Лакхерча Совета Президиума Секретарь М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль.
22 сентября 1957 шу.

Индена баь электровоз

1 октябре, (ТАСС). Буденне цIерах йолча электровозаш деча завода машиннаькъа тIа цIена электровоз латт. Цу электровоза цхьан оагIорахьа аьшка табличка йоал. Цун тIа яздаьд: «СССР-баьб» аьнна. ШоллагIча оагIорахьа «НЭВЗ» яха заводской марка я къегаш.

Из промышленни типах бола электровоз Инди еш латтача металлургически комбината предприятен коллектива баь ба.

Сийлахь—боккхача Октябран 40 шу дизара накъа бахар

Казахски ССР. Шекар доккха свеклаш дика хьувкъаш хиларца йовзаш я Толды-Кургански областерча Талды-Кургански районера Сталина цIерах йола юртабоахаман артель. Сийлахь — йоккхача Октябрьски социалистически революцен 40 шу дизара боккхий тIалоацамаш даьд свеклаш лелорхоша. ХIара гектара тIера 600 центнер свеклаш яхарна къовсам лоаттабу цар. Дика хьийкъай плантацешка свеклаш. Дуккхача цхьац-цхьацца свекла дозал кхаь-йиъ килограммага дIадокхоач. Социалистически къахьегама турпалхочун, 70-шу даьннача колхозника А. Нурманбетова даькъа тIа къаьстта дикагIъя свеклаш. 47 гектар йолча кхайтIара хIара гектара тIара 620 центнерал кIезагIа йоацаш свеклаш яха аьнна тIаийцад цо.

Сурта тIа: социалистически къахьегама турпалхо вола А. Нурманбетов воал — чуэцара болх болабалалехь хьалхагIа, ше кхеь свеклаш агроном волча М. Н. Резникога а, артела парторганизацен секретарь волча Е. Насымбаевга а дIагойташ. Аьрдехьа йистте — А. Нурманбетовца яхь лаьца йола социалистически Къахьегама турпалхо йола Т. Айдарбекова я. **А. Чегаева фото.**

ВСХВ-ра „Баьца даарий“ выставкай кIира дизад

Московски областера электросталь яхача городера овошеш лелаю гIулакх дукхадезача нов. Носовс цIаккха бIарга дейна доацача тайпара хорсам кхедаьд: цун окружность — 80 сантиметр я, дозал 5,5 килограмм я. Бирючекутски овощни опытни станце хохий дика сорт кхедаьд: итт хохо 7,5 килограмм оз. Уж хохаш мерза ба. Уж а кхыйола а экспонаташ «Овошаши консерваши» яхача павильоне 1-ча Октябре йолалуча Ерригсоюзни юртбоахаман выставкан «овощей кIира» хилар. Цу кIиран выставке баьхкачарна бIаргагургъя колхозаши, совхозаши, Iилма-тохкама а опытни институташи, овошеш лелаю гIулакх дукха дезачари ена дикача сортий кабуци, хохаши, корнеплодаши.

Лэсная яхача юртара исторически музей

Минск. (ТАСС). Белорусски ССР-а культуран Министерствос Славгородски районера Лесная яхача юрта, уккхава эрсийи Шведскии эскара юкъе 250 шу хьалха цIаккха бицлургбоацаш хинна тIом хьахьокх.

Лесная яхача юрта хиннача тIема 200 шу дизара юрта юкъе дегIа киназ-памятник доха ца деш дисад. ХIанз из памятник тоадеш латт, из тоадаь даьлча музей хургъя цига.

Из музей тIадоагIача шера, Лесная яхача юрта хиннача тIема 250 шу дузача хана хьаелларгйолаш я.

Иркутски ГЭС-а кхоалагIча агрегато ток ялар

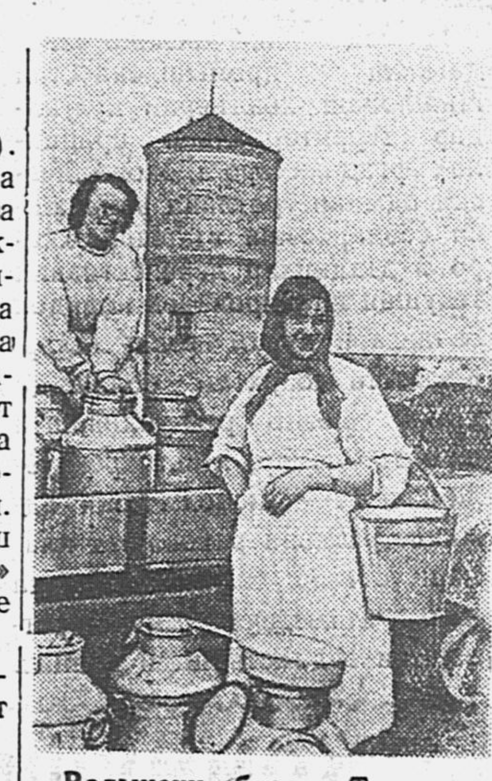
Иркутск 2 сентябре. (ТАСС). Сийлахь — боккхача Октябра 40 шу дизара сийна хьалхарча Ангарски каскада гидроэлектростанцен гIишлонхошеи, монтажникашеи къахьегама керда коталонаш йоах. Масса а оагIорахьара тохкам баь тахана московски ханах 19 сахьат 30 минут ялча Иркутски ГЭС-а кхоалагIа гидроагрегат промышленни болх бе дIаоттаяьй. Высоковольтни линеца дIахьош йола цун ток «Иркутскэнерго» яхача энергетически системе йода.

ГIишлонхошеи, монтажникашеи цу станцен 4-гIа агрегат тохкам бе кечъеш латт.

Узбекистана столицан хьалхале лелаю предприяти

Ташкент. Ташкентски электромеханически завода коллективо ийс бетта йоагIа план ханал хьалха кхоачашъяьй. Шоашта оттадаьча декхарийла совгI дукха электрощиташи, фильтраши, иштта кхы йола продукцеши арахийцай цар.

Узбекистана столицан хьалхале лелаеча предприятен коллективо Сийлахь—боккхача Октябра сийна планал совгI цхьа миллиони ах миллиони сом кIезигатIа продукци лургъяц аьнна соцам баьб.

Волынски область. Теремновски районерча «Коммунист» яхача сельхозартела колхозникаш укх шера хьайбаех йоаха продукташ яхар чехка лакхде гIерт. ХIара цхьа 100 гектар лаьттан лерхIаш 8 бетта 302 центнер шуреи, 50 центнер дулхи яккхай цар.

Колхоза хьалха лаьттача дояркас Олеся Литвинас цу хана хIара Iаттагара 3.300 килограмм шури яккхай. Софья Лобарчук яхача дояркас 3.057 килограмм яккхай.

Сурт тIа: «Коммунист» яхача колхоза хьалха латта дояркаш — комсомолкаш (аьттахьара) Олеся Литвина а Софья Лобарчук а ба.

Югославски халкъан эскарагара совгIат

СССР-а мохк тIемах лорбара министр волча Советски Союза Маршал Г. К. Жуковс хьийха, ше СССР-е венача хана Сталинграде хиннача Ф. Н. Р. Ю. мохк тIемах лоабарна министр а, паччахьалкхен секретарь волча армен инорала Ивана Гошнякас Царыцын—Сталинград тIемах лораяра музейна дагалоацаман совгIат дайтад. Югославски халкъо паргIато а кортамукъал бахьан долаш лоаттабаьча къовсама символ лоархIалуш я из Югославен партизанкан бронза скульптура. Скульптуран мрамара ларда тIа яздаьд: «Югославски халкъа эскарагара Царицын — Сталинград тIемах лораяра музейна» аьнна.

СовгIат Сталинграде хьадера Югославски Москверча посольстван тIема атташес С. Поповича.

Музейга хьежа ваьлча новкъ. Поповича хетаденнараш яздеча книжка тIа яздир:

«Экспонатан тIа хьежача Царыцына-Сталинграда Сийлахь йоккхача Октябрьски социалистически революци йолча хана а, СССР-а Сийлахь боккха Даьймехка тIом болча хана а, хинна турпала къовсам ба гуш... Укхаза дерриганеша дага йохийт Царицына—Сталинграда Майрал, хIанз йолча а тIехь-тIа хургъ йолча а тIехьенна Сталинградцаша а, советски халкъо а, паргIатои, социализмеи бахьан долаш, мишта къийсад дагадохийт» аьнна.

ССКП Центральни Комитетеи СССР-а Министрий Советеи

СССР-а халкъан боахам дегIабара перспективни план оттаярах

ССКП XX съездо белгалъяьккхар СССР-а халкъан боахам дегIабара Iалаьмате лоархIаме йола программа. Из программа кхоачашъяро вIаштIехьадоалийтаргда СССР-а керттера экономически декхар — исторически лоацача хана сага сих йоаккхача продукцех эггара дикагIа тоаденна долча капиталистически мехкашта тIехьаккхер — кхоачашдар хьалхататтар.

Съезда тIехьарча хано хьахьеккхар 1956—1960 шш. СССР-а халкъан боахам дегIабара ялхлагIча пхе шеран планах йола съездо тIанийца Директиваш толаме кхоачашъеш хилар. СССР-а валовой продукци 1956 шера 1955 шераца нийсйича 11 проц., амма 1957 шера 8 бетта дахача шера укх ханнарчул 10 проц. совгI лакхъяьннай.

ССКП XX съезда Директиваш кхоачашъеш, гучадьннад пхе шеран плана цхьайоала заданеш тоае езаш, нийсъе езаш хилар. Цудухьа 1956 шера декабре хиннача ССПК ЦК Пленумо оттадир пхе шеран плана цхьайола заданеш нийсъе аьна. Из де дезаш хилар халкъан боахам дегIабара хьожаяь йолча материальни ресурсехи финансови средстваехи дукхагIа пайда эцар Iалашдар вIаштIехьадаккхара духьа, хIаьта нах, чубаха цIенош хьалдара кхы а ахча гучадаккхара духьа а. Цудухьа нах чубаха цIенош хьалдара пхе шеран план тIеххкоачашъяь хургъя.

1957 шера феврале хиннача ССКП ЦК Пленумо а, 1957 шера мае хиннача СССР-а лакхерча Совета VII сессес а соцам бир кхы дIахо промышленностаи гIишлонаш Хьалъяраи кулгалдар вIашагIдоллар эргадаккха. Цу соцамо лерхIар фуд аьлча, мехка халкъан боахам тоабалар Iалашдар, боахама гIулакхех йола союзни республикай бокъонаш кхы дIахо шеръяр кулгалдар производствон кулгалдарца къахьегамхоша кхы а шерагIа дакъа лацар, коммунизм оттаяра йола цар творчески инициатива лоархIаме лакхаялар а.

Цо соцамашка хьежжа чакхдаьккха промышленностаи гIишлонаш хьалъяраи кулгалдар территориальни принципах эргадаккхаро а, экономически административни районашка совнархозаш вIашагIйохкаро а дIадийхар перспективнии текушии планированен порядок овлангара хувца езаш хилар. Къаьстта лоархIам болаш да хIанз союзни республикашта планаш оттаяр, хIаьта республикашка — экономически административни районашта планаш оттаяр хьалха хиннача къаьст-къаьстача министерстваштеи ведомстваштеи планаш оттаяра меттел. Планированен кердача порядко вIаштIехьадоалийт вай мехка йIаьхегIа йолча ресурсех пайда эцар, производство йоагIача бесса дIанийсъе, хIаьта промышленностен дукха а керда отраслеш карайоалаяра а, дегIаяхкара а лоархIаме дола декхараш кхоачашдареи къаьст-къаьстача экономически районий комплексни дегIаяреи.

ТIеххьарча шерашка геологаша хьайийлай энерген тайп-тайпарча бедала хьастий керда йоккха месторожденеш. Цу ресурсаша йиш хулийт ялхагIча пхе шеран плана Директиваша белгалъянза йола керда предприятеш а, промышленни центраш а хьалъе. Цу гIулакха тоъала дац ялхлагIча пятилеткан юхедисаь кхо шу. Уж доккха декхараш кхоачашдара кIезигагIа дезе 5—7 шу деза.

Цудухьа ССКП Центральни Комитетои СССР-а Министрий Советои СССР-а халкъан боахам дегIабара перспективни план дукхагIа йолча хана даьрхIа оттае езаш хилар лоархI, хIаьта СССР-а госпланаи, союзни республикай Министрий Советаштеи, Совнархозаштеи, СССР-а министерстваштеи, ведомстваштеи 1959—1965 ш.ш. халкъан боахам дегIабара плана проект оттаяр тIа а диллад.

ССКП Центральни Комитетои СССР-а Министрий Советои лоархI перспективни плана проект керттерча декхарага хьежжа оттае езаш хилар, вешта аьлча СССР-а керттера экономически декхар — исторически лоацагIча хана сага сих йоаккхача продукцех эггара дикагIа тоаденна долча капиталистически мехкашта тIехьаккхер а хьалхадовлар а— кхоачашдара бокха гIа баккхара духьа производствон средстваш хьайир лоархIаме лакхадаккхарца кхы дIахо халкъан боахама масса отраслей дикка дегIаяр Iалашдарга хьежжа оттае езаш хилар. Мехка общественни рузкъа дебадаро Iалашдергда кхы дIахо советски адамий материальни хьалторои культурни вахар тоадалар.

Перспективни керттера декхар кхоачашдара лоархIамегIа дола хьал хадданза техника лакхъяларца, Iилманеи техниканеи говзалаш Iомаярца а, уж производстван масса отраслей балха юкъе йоалаярца а балха овсарал масса оагIонгара лакхъялар да. Кердача перспективни плано шерра никъ хьабела беза Iилман масса отраслеш дегIаяра, теорен тохкамашта, хIаьта Iилман кердача говзалашта.

Перспективни плана проекта тIа белгалде деза йоккхача масштабаща мехка малхбоален районий Iалама рузкъа карадоаладар, Iаьржеи бос болеи металлурги дегIаяр, химически промышленность, къаьстта искусственни волокнон, дуаче хIаман бедала метта йола продуктий производство, пластически массайи, кхыйолча синтетически материалий производство, хIаьта искуссвенни телата производство дегIаяр, мехка электрофикацен темпаш, кIора боаккхача промышленностен, къаьстта мехкдаьттанеи газовойи промышленностен дегIаяр, гIишлонаш хьалъяра ханаш лоацъяр а, дуккхача хьалъеш латтача объекташка гIола капиталовложенеш йийкъа йохаяр дIадаккхар а, нах чубаха цIенош хьалдара болх лоархIаме лакхбаккхар, гаргарча шерашка сага сих доаккхача дулхахеи, шурахеи, даьттахеи США-н тIехьаккхера духьа юртбоахаман продукташ яхар шердар, хIаьта кхыдола адамашта дезаш дола товараш арахецар лакхдар а

Перспективни . плана проект оттаяь яла езаш йола ха 1958 шера 1 июле оттаяьй.

Цхьа барт бола дезал хинна

Таханарча дийнахь, укх шера цIабахка оттабаьчарел цаI-ах дукхах нохчий-гIалгIай цIа баьхкаб вай республике, царех дуккха нах дIанийсбеннаб Шолжа-гIали тIарча заводашкеи, фабрикашкеи. БIаь сагал совх болхло воал «Красни молот» цIи йолча заводеи, Консервни заводеи, шоашта юкъе хIанзалех. цIи хазийта бола болхлой а болаш. Социалистически яхье а баьнна дикача къахьегама толамашца, кхыча къамий нахаца, Сийлахь — Октябра накъа цхьа барт бола дезал хинна болх уж.

Консервни завода механически цеха слесарь вола Алероев Ооман ше балха веча денз цхьа бут дIабахийтабац балха норма цаI-ах а, цул тIех а кхоачаш ца еш. Иштта дикача балхаца гуча ваьннав завода строительни цеха начальник Чахкиев Iаддал-Мажит, томатни цехе бригадир Маршанин М., цу цеха болхало Успанова М., механически цехе Шиманов Н. иштта кхы бараш а.

Новкъости! Нохч-гIалгIай АССР къахьегамхой, цхьа барт бола дезал хинна, кхыча къамаща цхьан, Сийлахь—йоккхача Октябрьски революцен 40 шу дузарна дикача толамаща накъа гIодда вай!

О. БУЗУРТАНОВ.

Нохч-ГIалгIай АССР культуран берригача болхлошка, интелигенцега, общественни организацешка республикан културан болхлой совещанес даь

КХАЙКАРАЛ

Хьамсара новкъостий!

Тхо, Нохч-ГIалгIай АССР-а культуран болхлой гулденнад культуран учрежденей болх бувца а, кхы дIахо республикан къахьегамхошта юкъера массово-политическии культурно-кхетамани болх тоабара декхараш белгалдахара духьа а.

Нохч-ГIалгIай АССР-а культуран болхлой совешани вIашагIтеха я беррига мохк Сийлахь-йоккхача Октябрьски социалистически революцен шовзткъа шу далара цIай дог гIоздаьнна дездара кийчлуш болча деношка.

ХIанз вай мехка цу гIордаьннача ден сийна коммунизм оттаяра декхараш толаме кхоачашдарна, социалистически лоаттам кхы а дIахо чIоагIбарна, материальни а культурни а хьалаш тоадарна йола дерригача советски адамий социалистически яхь яьржай.

Уж декхараш кхоачашдарна доккха а сийлен а дакъа лаца дезаш ба культуран фронта болхлой.

ССКП XX съездо белгалдаькккхар культурно-кхетама болх, цун идейни чулоацам ларда тIара тоабе безаш хилар. Культуран учрежденех боккъонца йола кIийле хила еза партийни организацеша наха юкъе беча массово-политически а культурно-кхетама а балха.

Наха юкъерча балха тайп-тайпара йолча формех пайда а эцаш, культуран учрежденеш декхарийла я наьха политически кхетам лакхабаккхарна партийнии советскии организацешта гIо де, вай мехка чухьарчеи арахьарчеи политиках йола партени правительствони мероприятеш наха дIакхетае, боахаман политически декхараш толаме кхоачашдара юкъе къахьегамхой шерагIа чуувзарна партийни организацешта гIо де.

Керттера дар фу да аьлча, беррига вай болх коммунизм хьалъяра практикаца бувзар, коммунизм хьалъяра говзалаш а вахаро бакъдаь хьоккхамаш а гулде а доаржаде а вай Iомадалар да. ЛоархIаме да культурно-кхетама болх тIагIортаме хилар, сакъердаме, кIоарга чулоацам болаш советски наьха культурни гIулакххащцара безам а цар кхетам а хадданза лакхлуш латтилга диц а ца долийташ.

Дерригача советски адамаща вай Даьхе тоаяларна, ховъяларна къахьегаш ба Нохч-ГIалгIай АССР-а къахьегамхой а. Шоай мехка цIабаьхка нохчийи гIалгIайи дог гIоздаьнна къахьегаман вахара юкъе бахаб, вай республикан экономика а, культура а чехкагIа айяра беррига низ тIабахийта кийча ба.

Республикана хьалхашка латташ дола боахаман-политически декхараш кхоачашдарна лоархIаме дакъа лаца декхарийла я культурни учрежденеш.

Вай республике дуккха а я шоай болх ховш вIашагIбелла, хIаьта партийни организацей кхетама - политически балха тешшаме кIийле хинна дIа а этта йола культурни учрежденеш.

Цхьабакъда цхьайолча культурно-кхетама балхаца, къаьстта юрташка, доккхий кхоачамбоацараш да. Цхьайолча культуран учрежденеша болх республикан промышленни предприятей, колхозий, МТС-ий, совхозий декхарех хьакъаьста бу, кердача хьалашка хьежжа эргабаьккхабац, мела лелабу нохчаштеи гIалгаштеи юкъера, къаьстта цар кхалнахаи кагирхоштеи юкъера, кхетама болх.

Эшаш мел дола хIама да вай республике культурно-массови болх лоархIаме дикагIа барна, из болх боккъонца къахьегамхошта промышленность а юрта боахам а айбарна хьожабаь хилийта, къахьегамхой материальнии культурнии хьалтаро тоярна гIо деш хилийта.

Коммунистически партес оттадаь декхараш кIоаргга кхета а даь, тхо, культуран болхлой, республиканскии совешанен дакъалацархой, тхой говзал дIахьа хийца а хийца, долаш дола кхоачамбоацараш гуча а даьха, кхайк клубий, библиотекай, киноустановкай, паркий, театрий, кхыйолча культурни учержеденей берригача болхлошка наха юкъера культурно - кхетама болх, къаьстта юрташкара болх овлангара тоабе, аьнна.

Кхы дIахо халкъан боахам тоабаларна чIоагIа лоархIаме да Iилман а хьалхле лелаеча болхлой а говзал йоаржаяр. Цудухьа вай декхарийла да хIара клубе, хIара библиотеке цу дешаех хадданза лекцеши къамаьлаши де, новаторий докладаш, хьалхле лелаеча болхлоех дола книжкаш дукккача наха юкъе дешар а дувцар а вIаштIехьадаха. Клубашка а библиотекашка а производствени коллективай, колхозий, МТС-ий, совхозий, бригадай, фермай, болхлой, колхозникийи коталонашта, толамашта хетаяь йола выставкаш вIашагIйохка еза.

Города а юрта а къахьегамхошта юкъе социалистически яхь шерагIа йоаржаяр духьа, культуран учрежденешка, предприятешка, колхозашка, совхозашка хIара коллективан социалистически тIалоацам а социалистически яхьан гIулакхаш а хьахьокхаш дола доска а хоза кийчдаь дола плакаташ, выставкаш, кхайкаралаш а хила деза.

Тхо кхайк культуран берригача болхлошка клубашка а, библиотекашка а СССР-а халкъий доттагIал чIоагIдара пропаганда йоаржае, аьнна. Цу гIулакха пайда эца беза тайп-тайпарча кхетама-политически балхех: лекцех, тематически сайренех, стенгазетех, сердалон газетех, политическии художественнии литературах, гойташ йолча агитацех. ШерагIа довзийта деза къахьегамхошта Шолжа-гIалан а Нохч-ГIалгIай чен а пролетариата революционни гIулакхаш, моттигерча революционни гIулакхашца дакъа лоацаш хинначар вахара а къовсама а хьоккхамашца кхебе беза къахьегамхой.

Тхо кхайк культуран берригача болхлошка, художественни самодеятельностен кулгалхошка, комсомольски активага, юрта боахама специалисташка вай республикан дукккача къаман наьха культурни кхетам лакхабаккхара балхаца дикка дакъа лаца, лекцеши докладаши ешарца, кхетама къамаьлаш дарца, художественни самодеятельностен кружокашта кулгалдарца дакъа лаца, аьнна.

ХIара культуран ЦIагIа пхеннел, хIаьта хIара юртарча клубе йиънел кIезигагIа йоацаш вIашагIйохкаргъя вай художественни самодеятельностен кружокаш, вIашагIтохаргъя вай нохч-гIалгIай самодеятельни искусствон коллективаш, иллеи халхареи ансамблеш, драматически кружокаш, ма-могга лакхъергъя вай нохч-гIалгIай халкъан творчество.

Оаха кхайкарал ду культуран берригача болхлошка а общественни активага а нохчийи гIалгIайи кхалнахаи кагирхоштеи юкъера культурно-кхетама балха къаьстта теркам бе, Iалама-Iилман пропаганда лакхъе, къаьнарча замах юхейисаьча оамалашца къовсам лоаттабе, аьнна. Кагирхой къахьегама энтузиазм кхее еза вай, царна професси харжа а политическии общеобразовательнии кхетам лакхабаккха а гIо а деш. Масса оагIонгахьара сакъердаме дIаяха еза вай кагирхой мукъа ха. ДукхагIа теркам бергба вай физкультурно-спортивни балха.

ВIаштIехьадоаккхаргда вай юрта боахама къахьегамхой книжкаща Iалашбар. Керда дешархой гучабахара духьа колхозникий а предприятейи, совхозийи, МТС-ийи болхлой а хIара цIагIа чугIоргда вай. ШерагIа йоаржаергъя вай политически, Iалама-Iилман, юртбоахаман, литературан пропаганда, кердача литературан фонд хьалъюзаргъя вай, цу гIулакха бюджетни ахчал совгI, колхозийи, совхозийи, потребкооперацени ахча юкъе а дохийташ.

ГIо дергда вай книжкаш дохкача организацешта юрташка книжкаш доаржадарна. Ханханнахьа вIашагIъехкаргъя вай «книжкай базараш», книжкаш доаржадара «Месячникаш».

Колхозащца, совхозащца, предприятешща, учрежденешща партийни организацеша кулгалдарца толаме чакхдоаккхаргда вай Сийлахь-боккхача Октябран 40 шу дизара сийна дола культуран учрежденешка общественни хьажар, хьокхаме тоаергъя вай юрташкара клубаш, чIоагIъергя вай цар материальни база, культинвентарацеи, оборудованецеи, хIаьта йоагоча хIаманцеи ужаш Iалаш а еш.

Тхо кхайк кинофикацени кинопрокатеи болхлошка художественни фильмай репертуара дукхагIа йоакхо е аьнна, экранашка шерра советскии халкъан демократени киноматографен дикагIа дола произведенеш хьа а хьокхаш. Бизза пайда эцаргба вай Iилман коталонаши, промышленносте а юрта боахама а дикагIа йола лаши хьахьоккхаш долча кинофильмех. Iалашдергда вай фильмаш дика хьоккхар, кинон учрежденей болх кхы дIахо дегIабарна а тоабаларна а. Наха кинофильмаш хьоккхара план а кинон пайдай план а хIара киноустановкас кхоачашъяр вIаштIехьадоаккхаргда вай.

Тхо кхайк Нохч - ГIалгIайчен искусствон болхлошка, писателашка, поэташка, художникашка наха юкъера художественни болх айбе, аьнна. Ма-могга дегIаккхувларгъя вай нохч-гIалгIай халкъан искусство, шерра йовзийтаргъя вай наха къаман музыка, иллеш, халхараш, нохч-гIалгIай писателийи, поэтийи, художникийи произведенеш. КIоаргагIа хьахьокха еза писателийи поэтийи произведенешка республикан экономикани культурани коталонаш, дикагIа бола къахьегамхой, цар дIаяхача ханара сийдола революционни гIулакхаш.

Художественни самодеятельностен коллективашта творчески тIо де деза, кружокий кулгалхоща консультацеши семинараши вIашагIъехка еза.

Оаха кхайкарал ду вай интеллигенцега, хьехархошка, агрономашка, медицински болхлошка города а юрта а культурно-кхетама балхаца шерагIа дакъа лаца, аьнна.

Интеллигенцен декхар да клубий, цIеча уголокий библиотекай лоархIам, уж наха юкъера культурно-кхетама балха, къаьстта кагирхошта юкъерча балха, центраш хиларга хьежжа лакхабаккхар, Iилмани техникани коталонаш, промышленностаи юрта боахамаи дикагIа бола къахьегамхой шерра бовзийтар.

Оаха кхайкарал ду предприятей кулгалхошка, колхозий председателашка, совхозий директорашка хIара колхозникий а болхлой а юрта культурни балха керте отта, культурни учрежденеш хьалъяра йола къахьегамхой инициатива хьаллоаттае, аьнна.

Тхо теш культуран болхлоша, интеллигенцес общественни организацеша Нохч-ГIалгIай АССР-а къахьегамхошта юкъера культурни болх тоабарга хьожадаь дола тха кхайкарал тIаэцаргхиларах.

Республике массово-политически культурно-кхетамеи болх айбара тIехьа къовсам лоаттабергба вай.

Моаршал хилда вай сийлен Социалистически Даьхенна.

Моаршал хилда вай еррига коталонаш вIашагIъеххача Советски Союза Сийлахь-йоккхача Коммунистически партена!

Коммунистически мораль

Капитализмах юхедисаращца хаьдда къовсам ца лоаттабеш хьалъе йиш яц коммунизм. Вай социалистически обществон чухь хIанз а болаш ба буржуазен идеологен юхедисараш, обществона воацаш, шийна къаьстта вахара психологен, цун моральни кхетамаш уйлашка хиларал совх, цу кхетамаша ма-яххара гIулакхаш а леладеш бола нах.

Из иштта хиларах тешал ду вай обществан чухь нийслуш долча цхьаболча нахагара гучадувлача социалистически а кхыча къаьсттача наьха доалахь а долча рузкъана деча къоалаша паччахьалкхен дисциплина, социалистически законаш телхадеча гIулакхаша.

Царха дIатоха мегаргда динах дола тешамаш а. Шоаш дIадаргдац уж. Уж дIадахарна къахьегамхой культура лакхъе еза, политиках нах кхетабе беза, коммунистически мораль хьеха еза.

Мораль-из исторически хьахинна обществе паччахьалкхен чухь, дезала юкъе, нахаца миште хила веза аьнна увттача бокъоний чулоацам ба. Массадола хIама хувцалуш санна, мораль а хувцалу. Обществон кхетама формех цаI ше хиларах тарра, мораль а хьахул экономически юкъмоттигий базан тIа, цхьан хана чухь хьаьнала, дика хиннар шоллагIча хана чухь харцахьдар во дар хиле дIаотт. Цхьан хана цхьан обществон чухь тайп-тайпарча классаша тайп-тайпара кхетаду дикадар а водар а.

Масала, къахьегамхоша зулам лерхIа тIом, американски империалисташа хьалхьебу, хIаьта киназа мозгIараша царна из тIом даькъал бувц. Буржуазни мораль латт къахьегама кечалаш тIа а (заводаш, машинаш и. кх. дI.). производствашка хьаеча хIамаш тIа а цхьан сага доал цхьан саго даьр шоллагIчо дуаш хилар чIоагIдарах. Капиталистически обществос ший харц лоаттамца нах тувлабу, наха юкъе гоамал, хьагар, зулам доаржаду, «Саг сага борз я», «Iовожар дIататта», «хIара вар ше-шийна, даьла массанена» яха уйлаш чуехк. Иштта я доал деча, наха даьр дуача классай нах гоама хилара йола мораль.

Буржуазес мораль ший хьашта дола гIулакх дайташ лоаттаю. Цхьацца бараша адамаша даьр дуаш, адамаш лоал увттабеш, нах классашта бекъаш, наха хьийгача къих хьахиннача дукхача рузкъай да цхьа саг хилар бакъдеш йола харц общество нийсса лерхIаш я буржуазни мораль. Цун цхьа дакъа да религи. Эксплуататорашта хьашт да шоай обществo даиман хила еза, дала ше оттаяь я яхаш дIахьокха. Из дынца бакъ а дайташ, дынца нах тувлабу цар. Буржуазес оттабаьча Iиламхоша шоай хурду мораль классай хьашташ тIера а политикан тIера болча классови къовсама тIера а яц яхаш нах тешабе гIерташ, мораль ший ларда тIера дынах латташ я яхаш. Адамий кхетама чу дахьа гIерт уж империалисташта хьаштдараши цар бокъонаши даьлагара да яхар. Киназо чIоагIа могадеш дувц буржуазен гIулакхаш, хIаьта прогрессивни низаша буржуазес доал дара духьал лоаттабу къовсам дика мел долчоа духьал лоаттабу къовсам ба яхаш аьла-дитт дувц цо.

Мораль даьлагара а, массадолча адамашта юкъера а я яхаш нах Iехабе гIерт уж.

Боккъалдар аьлча, дына цIаккха а хиннаяц ший къаьстта мораль, цо масса хана кхайка а яьй, хIанз кхайка а ю эксплуататорий мораль.

Масала, христианствос (кераста дыно) ший хана лоал бакъдора, крепостной бокъо дика лоархIар, хIаьта хIанз капитализм йолаш къахьегамхошта бу низ-Iодкъами эксплуатации лора а ю, бакъ а ю цо. Империализман замалахь ды ба буржуазен эггара реакционни, эггара агрессивни долча мугIарий идеологи ювцаш, могаеш, эхь ца хетташ нах тувлабеш йола кечал я из. ТIом хьебераша, реакционераша, дын хьехамаша ювца мораль тIом могабеш йола мораль я. Из мораль даьлагара лаьтта кхаьча, масса ханашта, масса классашта, масса къамашта мегаш йола, классашта екъалуш йоаца мораль а йоах цар. Ды бохабар — из мораль йохаяр да йоах тайп-тайпарча дын тоабаша.

ХIара замалахь дыно нах эша мораль хьийхай, къахьегамхой шоашта боацабеш болчарна шоаш буараштa раьза хилар, цар дер ловш хилар, царна сабаре хилар.

Далла бIаьхийи къеи нах бац, нах берригаш а цхьатарра ба, нах-вежарий, южарий ба, царна юкъе моастагIал оттаргиз кхета ца луш дола хIама да йоах дыно. Из да эксплуататорашта ма-деззара, къахьегамхой царна духьал лоаттабу къовсам мелбеш дар.

Империалисташа 40 шера чухь дунен ши тIом баьб, итташ милионаш бола нах, боабаьб, дуккхача шарашка адамаша хьацдаь Iалаьмате дукха рузкъаш хIалакдаьд. Тайп-тайпарча киназий викалаша даькъал дувцар уж тIемаш.

США-н хьалха хиннача президента Трумэна ший хIара къамаьл дола а дора йисте а доаккхар даьла цIерца. ХIаьта цун къамаьлаш а цо леладаь гIулакхаш а дунен тIом болабе кийчо е тIахьехаш деци?

Дина мораль саго сага хьакх дуа, хоарцонца латта буржуазни Iаьдал бакъдеш а из чIоагIдеш а я. ХIаьта коммунистически мораль машар бахьан, тIема духьал къувсараш, адамий ираз дола вахар коммунизм хьалъераш кхетабу мораль я.

Сага вахара лард шийх латта къахьегам беза хьехаш я коммунистически мораль, хIанз марксизмо-ленинизмо ма-яххара, саг хьайбай дуненах хьакъоаставаьр къоахьегам боландаь, сагах саг ваьр къахьегам боландаь. Классашта екъалуш йола общество хьахинначул тIехьагI, къахьегамах боккха бала бир эксплуататораша къахьегамхошта. Къахьегамхой воча хьала тIа, къела тIа кхувлар цар.

Доалдеш йолча классаша физически къахьегам эхь долаш гIулакх лерхIалга религех хьадоагIаш да.

Религес хьех къахьегам — «адамаша эггара хьалха даьккъа декъалга» да яхаш. Шоай даьша даь къинош бахьан адамашта дала бу бекхам ба йоах къахьегам религес. Цудухьа цхьаккха социализми хувцамаша кIалхар баха йиш йоаца адамашта тIатесса, такханца баргбоаца бекхам ба йоах религес къахьегам. Из иштта хилар бахьан долаш, из бекхам раьза а волаш, ловш хиларах тарра хургда, яхаш хьех религес, цунна къемата дийнахь дала ду гешт.

Вай мехка, капиталистически мехкашка санна къахьегамхошта болча балан гIулакх а доацаш, кортамукъа, сийлен гIулакх а хинна дIаэттаб къахьегам. СССР-е къахьегамхоша шоашта, шоай обществона хьекъа, капиталистий мехкашка санна шоаех бакхараштa, шоай хьакъах бакхараштa а ца хьегаш.

Религиозни гIулакхаша, цо дездеш долча деноша, къахьегамхой хьашташта духьал а долаш, доккхий зенаш ду къахьегамхошта. Фабрикашка, заводашка, колхозий, совхозий кхашка деча балхашта доккхий зенаш дувл царех уж бахьан долаш шоай балха тIера нах бахарца.

Уж религиозни денош дездеш малараш мелараx, нах хьацакхеташ дикка ха а йоаккх.

Кераста ды, ислам, иудаизм, кхыдола дынаш а шоайла чIоагIа къувсаш, ше-ше бакъбеш вожаш харцбеш да. Цу тIа гIолла дынаша моастагIал, гоамал лоаттаю къамашта юкъе. ХIара дыно хьех кхыча дынашха мел бараш, даьла раьза воацаш, цIенача наькъах баьнна, дала къемата дийнахь «жожагIта» бохийтаргбола нах ба, цудухьа царцара моастагIал, уж гоама хилар, царца машара гIулакх ца хилар хIара ший ды бакъбеча, ший ды безача сага декхар да йоах дыно.

Цу тайпара долча религиозни идеологес доккха новкъостал ду империалисташта шоай эксплуататорски лоаттам бакъе, колониальни политика дIаккхахьа, агрессивни гIулакхаш леладе, тIема кийчле, машара гIулакхаш телхаде, низ боаца а кагий а къамаш лоал увттаде. Иштта я религиозни мораль.

Цунца хадданза къувсаш йола, цунна нийсса духьал латта коммунистически мораль эксплуататорски лоаттама колониальни политикана, агрессивни гIулакхашта, тIема еча кийчона духьалара, къамашта юкъе доттаггIал, вошал чIоагIдар хьеха дерригача дунен гIомашар оттабара тIехьа къувса мораль я. СССР-е дахача къамашта юкъе латта чIоагIа доттагIал а вошал а коммунистически мораль котъялар да, хIара вай мехкарча къаман дегIадар, паччахьа хана цун кхыча къамаща хинна гоамал дIаяккхар а из котало я.

Кхалсаг маIача сага нийсса лоархIаш, из баьде, бокъо йоацаш, тIехьа йита лоаттаю религес. Классай деррига истори кхалсаг доккхача Iазаперча лоал лоаттаяра истори да.

Капиталистий дуккхача мехкий ахкача законаша кхалсаг цхьаккха бокъо йоацаш ют. Къахьегача кхалсага классай обществе бокъо ца хилар бакъдеш хьалкхоаб религес.

СССР-е цу дерригача кхалсага бокъо йохаеш хиннарех мукъа яьккхай кхалсаг, маIача сага нийса паччахьалкхен, общественни, политически, боахама, культуран вахара чухь дакъа лаца бокъо я вай мехка кхалсага. Iалаьмате дукха кхалнах шоай даьшца, моарошца, вежарашца цхьана халкъа боахаман, культуран, искусстван, Iилман участкашка дизза къахьегама дакъа лоацаш, коммунизм хьалъеш ба.

Цу тайпара къахьегамхой тувлабеш, цар шоай бокъонаш бахьан лоаттабу, къовсам аьрхIбеш, къаьстта кхалнаьха бокъонаш йохаеш, Iилмана, вахара духьал я религиозни мораль.

Саг лакхвеш, Iалам карадерзаде ховш, Iалам а общество а дегIадара объективни законех обществон хьашташта тIехь пайда эца ховш, вахар кердадоккхар ше волга саг дIаккхетавеш я коммунистически мораль.

КОСТОЕВ С.

Ма-могга сихагIа чуийце яха хьажкIаш

Сийлахь-боккхача Октябра 40 шу дузача хана йисте даьха хулийтаргда вай дерригa юртбоахаман балхаш

Беррига низ хьажкIаш чуэцарна

Берригача юртбоахаманна эгара лоархIамерча ханех ха я хьаэттар — хьажкIаш чуэцара ха. ХьажкIаш чуэцилга — доккха а дукха къахьега дезаш а гIулакх да. Из болх ханах тилийтача доккха зе доал паччахьалкхенна а, колхозникашта а, совхозий болхлошта а. Наьсарен районерча ерригача совхозий отделенешка цхьоаггIа хьажкIаш чуэца арабаьннаб къахьегамхой, Сийлахь-йоккхача Октябрьски социалистически революцен 40 шу дизара сийна яхье а баьнна балха планаш кхоачаш а тIеххоачаш а еш ба уж укх деношка.

Ворошиловски совхоза отделеней кхашка чIоагIа хьийкъа латташ хиннача 2500 гектар хьажкIех цхьа эзар гектар совгIа чуийцаь яьннай. Къаьстта дика кхоачам баь арабаьлар хьажкIашта Наьсар-кертерча отделенен болхлой (управляющи Шадижев).

ЗIамига-воккха, кхал-маIа, аьнна, доацаш, цхьатарра ара а баьнна хьажкIаш чуэцара дика сухал беш ба. ТIой-юртарча отделенера бераш а (управляющи Арсаев Дауд). Цу отделенен кхоалагIча бригаде (бригадир Олигов Висангири) балха боарамаш шозза а кхы дукхагIа а кхоачаш деш, хьинаре балхаш деш ба дукха болхлой.

ХIара саго дийнахь йиъ центнер томараш тIехь хьажкIий яккха езаш план йолча метте кховзткъа шу даьннача Олигов Ахьмада хIара денна 8—9 центнер хьажкIий йоаккх, кховзткъеитт шу даьннача Теркакиев Iусмана 7—8 центнер йоаккх. Кхы дуккха а ба цу бригаде иштта дика балхаш деш къахьегамхой: Олигов Илез, Гиреев Iаддарохьман, цар дезалаш.

Белгалдаккха дезаш да, цхьацца йолча бригадашка хьажкIаш йоахаш боахкача болхлоша гIадамех хьажкIаш йоахкийташ хилар. Из вIалла а мегаргдолаш дац. Цхьаккха а хьажкIа гIадамех ца йоаллийташ, цIена чуэца еза хьажкIаш, чуийцаь яьннараш — тIехьа ца йоахаш паччахьалкхен ялат кийчдеш йолча моттигашка дIакхачийта еза.

Балха аравала тарлург мел долаш вола саг кхай тIа хьажкIаш йоахаш хила веза. Болхлой хьажкIашта арабахара гIулакхa дика гIодир хIара цIенна наIарга а болхаш, «живари, сихагIа чуэцалаш хьажкIаш», яхаш, болхлой дIакхетабеш, нах балха арабоахаш лийнначa боккхийча наха: Утужев Iусмана, Гадиев Iусмана, Чумаков Iаьлас, Дугиевс, иштта кхыбараша а.

Сийлахь-боккхача Октябра 40 шу дизара сийна социалистически яхь а оттаяь 10-ча октябре хьажкIаш чуийца йистеяха лаьрхIа ба Ворошиловски совхозера къахьегамхой.

БЕРСИЕВ.

Ворошиловски совхозе II-ча отделене. И. Плиева сурт.

Балхаца, къахьегарца вахар долаш

Болх боацаш сахьат даккха дийзача саготлуш, моллагIа из бале а, обществанна пайдана болча цхьан балха тIа кулг доацаш Iе сатем ца хулаш, аттагIа бола болх лехараш къехкача халагIча балха тIакхувш, ше дIатIаэтта болх тIехдика кхоачаш беш ва Чумаков Элмарзий Исраил бера хана денз.

Казахстане Чумаковс даькхача кхойтта шера дикача балхаца белгалваьнна колхозе балхаш даьд цо. Цхьаккха а шу дIадахадац цига 350—500 трудоди цо ца доаккхаш. Дуккха шераш даьхад Чумаковс тракторни бригаде доаго даьтта кхухьаш — цхьаккха а сахьат дайнадац чудотта даьтта доацаш трактор, комбайн сеца. Колхоза доаханна доакъар кхухьаш хиннав — мелла чIоагIа дарц хиларах, доакъар гаьна хиларах доахан меца дисаь ха енаяц.

— Чумаков ИсраилатadIабеннача балха саго саготде дезац, из тешаме ба, — иштта оалар цун балхах колхозникаша.

Коммунистически партес а Советски правительствос а Нохч - ГIалгIай республика юхаметта оттаеш баьча социамах укх шера июнь бетта ше ваьхача мехка цIавенав Чумаков. Ше цIакхаьчача шолагIча дийнахь денз Ворошиловски совхозе дIачу а ваха, ТIой - юртарча отделене массанешта а хьокхам луш дика болх беш воалл из. Цу хана денз цаI доацар ди даьккхадац цо балха воацаш.

ХIанз Чумаков Ворошиловски совхоза 11-ча отделене № 4 йолча тракторни бригаде гупран ялат дIадувш болх беш ва.

Сийлахь - йоккхача Октябрьски социалистически революцен 40 шу дизара сийна денна балха тIа керда толамаш доахаш, ше беча балхаца наьха хьинар а совдоахаш ва Чумаков Исраил.

Сурта тIа: Ворошиловски совхоза болхло Чумаков Элмарзий Исраил.

ХьажкIаш чуэцарна ледарло е мегаргъяц

Партеси правительствоси чIоагIа лоархIам беш продукт я хьажкIаш. Цудухьа вай Советски Союзан дукхача мехкашкахь шерра даьржад хьажкIаш лелаелга, дикагIа йолча агротехнически ханашка де деззача тайпара царна Iунал а деш уж хьалкхеелгеи чуэцалгеи. Из гIулакх нийсача наькъаца дIахьолга тIадожадаьд партийнии советскии организацешта, къаьстта а, юрта боахамца ювзаенна йолча колхозийи совхозийи кулгалхошта. Шоашта тIалатташ дола жоп токхаме декхараш хIанз а кхетаданза ба Пхьиле-къонгий юрта отделенен кулгалхой. Укхаза Iаламате во вIашагIделлад хьажкIаш чуэцара гIулакх, къахьегама дисциплина йоацаш я. «Чкъаьра кертагахьара болалу талха» — оалаш да эрсий кица. Цу тайппара отделенен кулгалхой шоаш а бац дисциплинаца дукха безам болаш. Балха бахкар тIехьа хул цар бахар хьалха хул. Ишта кхетабе йиш йолаш бац юрта боахамера болх. Укхазара балха ди сатессача денз садовлцца, оалаш да, хIана аьлча аренцара балхаш сезонни да, шоай ханханнахьа уж кхоачаш ца дича царех хьабала пайда бац. ХIаьта делкъха хуллаш балха дIаара а бувлаш делкъел тIехьагIа цIа а ухаш болхлошка байтача балхаца, оттаяьча ханашка хьажкIаш чу а нийца паччахьалкхенга дIакхоачийтаргья аьлча бакъдац Пхьиле-къонгий юрта отделенен кулгалхоша.

Чуэца еза хьажкIаш 600 гектар я отделене, царех чуийца яьннараш цхьа бIаь гектар мара яц. Кулгашца чуийцай 88 га, хьажкIаш йоахача комбайнаца 12 га мара чуийцаяц. Комбайнаца кIезига хIана яьхай оаш? — аьнна хьаттача, отделенен агроном волча новкъ. Дзейтов Мухьмада йоах: «хьажкIаш дукха йоаендаь сацийтай оаха-м из комбайн». Отделене комбайн болх беш я-яц ца ховш волча совхоза кертерча агрономо новкъ. Безродне тешалду, йоаггIача тайпара тоаяь йолча комбайночул дукхагIа хьажкIаш кулгашца чуэцаш юхе юташ хилара а уж гуш саг отделене ца хилара а.

17-ча сентябре балха а боахама а хьакъехьа собрани хилар отделене. Цу собране дакъа лоацаш бар Нохч-ГIалгIай Оргкомитета председатела заместитель новкъ. Слюсарев а ССКП Наьсарен-Вагзален РК хьалхара секретарь новкъ. Брызгалин а. Цига дийцар хьажкIаш чуэцареи гуйран кIа дIадереи гIулакх. Новкъоста Брызгалина ший къамаьла юкъе белгалдаьккхар, отделенеш вIашагIйоxкача халагIча хана Пхьиле-къонгий юрта отделенен болхлоша низ тIабаххийта ялаташ кхедара балхаш дика кхоачаддаь хилар а Октябран 40 шу дизарга кхы а доккхагIча толамашца уж боагIарг хилар а. ХIаьта 1-ча бригадан бригадир волча новкъ. Плиев Абдул-Азиза а 3-ча бригадан бригадир волча новкъ. Дзортов Мухьмада а дош делар, шоай бригадаш 18-ча сентябре хьажкIаш чуэца ара а яргъя, хIаьта 8—10 денчохь шоашта хьакъоастадаь доакъош чуийца а яргъя, аьнна.

Кхоачашде йиш ярий цу бригадирий из дош? Яр. ХIаьта а ялхлагIа дакъа мара кхоачаш хиннадац из дош таханалцца. Цун бахьан да тIехьа кулгал ца хилар, болх тесса битар, яхье яьннача цу шин бригадана юкъе оттадаь соцсоревнованен договораш ца хилар, сарахьа луш ден-деннара наряд ца хилар, бе безача балха план ца хилар. Сигала морх хьайча а, догIа делхаргда, аьле, балха ара ца боалаш Iа, тхыр дилла Iуйре еча, барцкъаш дошадергда, аьле, цIагIа Iа.

Укх шера миссел хоза этта гуйре хила йиш яц чагахьа вай Кавказан IаламагI. Цунах пайда а эцаш, сихха гуйран балхаш чудерзаде деза отделенено йоачаш IотIайолаялале. Юкъера кхоачамбоацараш дIа а даьха, доккхийча толомашца гIоздаьнна 7-ча Ноябрана духьала додача гIалгIай къамаца дизза даакъалаца деза Пхьиле-къонгий юрта отделенен болхлоша. Цу тIехьа ди-бийса ца къовсаш къахьега дезаргда кулгалхоша а.

А. ПЛИЕВ.
«Сердалон» корр.

Эдильсултанова бригаде

Саясановски района ЦIеча Эскара цIерагIча юрта-боахаман артела кхашка чехкка чуэцаш латт кхачанна а, хьайбашта а долча доакъара чIоагIа эшаш йола культура — хьажкIаш. Артела къахьегамхой яхьах хьалхале лелаю Эдильсултанов Х. бригадир волча полеводчески бригадо. Цу бригада коллективо шин дийнахьа вурийтта гектара тIара хьажкIаш чуийцар.

Сийлахь-боккхача Октябран 40 шу дузача дезача денна дикача къахьегама хьокхамашца духьала баха, Эдильсултанов Халата бригадацарча болхлоша гаргтарча хана хьайбай фермашта юхе дерригa гIадамаш тIаоза декхар тIайийцаьд. Цо дикка чIоагIъергъя артела юкъарча хьайбай доакъара база.

Укх гурахь 5.000 гектар ялат дIадуврга

Ханнахьа а, фу дика долаш а ялат дIадер чIоагIа лоархIам болаш гIулакх да из хьувкъийтарна. Ворошиловски совхоза (Наьсарен район) болхлой из дика кхетадаь ба. ХIанз укх сахьате совхозе керттера декхар хьажкIаш чуэцилга дале а, совхозо вIалла мел ца долийташ дIахьо гурахь де деза ялат дIадувлга.

Совхозо гурахь дIаде дезача ялатий план 5.000 гектар я. Из дерригa лаьтта аьха а кийчдаь а даьннад. ХIанз цу оахам тIа чуийнна ялат дIадувш боахк совхоза кхаь а отделене. Планах дIаде дезача 3.200 гектар кIих цхьа эзари ах эзари гектар совгIа кIа дIадийнад.

Гуйран ялат дIадера план Сийлахь-йоккхача Октябрьски социалистически революцен 40 шу дизара сийна ханал хьалха кхоачашъе оарцагI баьнна ба совхоза болхлой.

Сурта тIа: Ворошиловски совхоза II-ча отделене № 4 йолча бригадегуйран кIа дIадувш боахк тракторист Хучиев Бийсултан, сеяльшикаш Касиев Iумар, Гадиев Къамбулат.

ВАЙ РЕСПУБЛИКАН РЕВОЛЮЦИОННИ ГIУЛАКХАШ

ДIадаха хIамаш яздаь оагIув

Революцен турпалера шераш дагадоагIар Ахьмадов Ризвана ший са хьалдаллалца.

Ризвана дас — хьаьнал дог долча, безамерча, ира а кIоарга а хьаькъал долча воккхача саго чIоагIа уйла тIаухийташ къамаьлаш дора Къилбаседан Кавказе хиннача турпалерча революционни гIулакхех.

Хьалха яьнна, йоачан йолаш бIаьсти яр. ДIадодар турпалера 19-гIа шу. Йоккха гIайгIа енаяр гIоарал дайнача воккхача сега Ахьмада дезалга... Цхьан сарахьа ламаза цIека тIа ше вагIаш, ший цаI мара воаца воI хьатIа а вийха, лаьрххIа хьехама къамаьл дир Ахьмада: «Оаха доккхал деш, цIен дукъ дIахьош, тхо кхоабаш вола дезалхо ва хьо. Аз сай ха яьккхай, се сенна вах а сай де дезар а ховш. Са дегIа гIоарал дайнад, се валалехьа большевикаш хьатIа кхоачарг хиларах тешаш вац со. МоастагIчун низаш доккха да, из къиза а ва, цо юрташ йоагаяьй, нах бовх, нахатара кортамукъале дIаяккха гIерт. Деникина юрташ дIаяьхай, наха низаш ду, согара даьккхад цхьацца мара доаца иоври ети, тахан хьо а дIавуг. Хьона ха деза малагIча хьала тIа дус хьай дай нанеи. Паччахьаи, инаралийи, аьлийи сакъердаме вахар бахьан долаш лата низах тIемтIа кхувл нохчий а хьо а, са цаI мара воаца воI. Хьона ха деза нохчийи, гIалгIайи эрсийи, эрмалойи, жугатийи, ужжамо кхыдола къамаши вежарий хилар. Царна юкъе башхло укх тайпара я: нохчий аьла эрсий дворянина новкъост ва, нохчий къевар масса къамий къебарий доттагIа ва.

Паччахьа Iаьдал цхьатарра дезац эрсий болхлошта а дуккхача къамий къебарашта а.

Дукха ха йоацаш, Орджоникидзеи ГIойтIарча нохчий къаман Совоета председатель Эльдерханови юкъе хиннача совешане вар со. Цу совешане Орджоникидзе дийцар вай вежарий гIалгIай, большевикаш бахьан долаш кIайча казакех майра латар. ГIалгIаша баланзар Деникина добровольцаш. Цар аьлар: «ГIалгIай цIаккха а тийша болх бергболаш а мохк бохкаргболаш а саг хиннавац». Со большевик ва, вале а моастагIчо яхар данза — мохк хIалак ца байта сай воI кIайча эскаре вахийтанза валац тахан.

Хьала а гIетта, доккха са а даьккха воккхача саго Ахьмада аьлар ший воIага: «Са воI, дIагIо, диц ма делахь хье къеча нохчочун воI хилар. Халахь, хьа дас бIаьхий нах бахьан долаш халонаш лелаяьлга а дерригача а къамий болхлой цхьа вежарий болга а. Царна топ тохар — хьай даьна топ тохара нийсса да хьона. Шолжа-гIалий тIа Деникина духьал тIом беш майра къе нохчо ва хьона, из а халахь. волле, Iайха хьошбола никъ биц а ма бе...»

Нохчий Iаьдалах, маIанах санна мара халонах ца бохаш хила беза кхалнах а. Къаеннача цамогаш йолча нанас ший денал ура а оттадаь, меттара хьал а гIетта, воIа дIатIа а яха аьлар: «Ризван, хьа нана елхаргъяц хьо накъа воаккхаш, лергвоацаш цхьаккхе а кхеллавац, леш хилча майра, большевикаш бахьан долаш моастагIчох латаш велча бакъахьа хет сона хьо. Со тийша я тхона хетар Iа дерг хилара...»

Атта дацар 25 шу даьннача Ризвана цIа дIа а кхесса ваха. Воккха да, ца могаш йола нана, йоаца торо дилла а дага латтар Ризвана. Геттара хала дар къонача Ризвана къахьегача наха духьал лата везилга.

Деникин сихвенна, Левандовский командир а волаш кIайча инаралий эскарашта духьал тIом беш хиннача 33-ча дивизена духьал баха добровольцаш кийчбеш вар.

Нохчий мехка вIашагIтеха «добровольцаш» сихха Астраханcки фронте бахийтар. Царна юкъе вар Ахьмадов Ризван а.

Каспийски форда йисте улла негIий юрт яр «добровольцаш» вIашагIкхеташ хинна пункт. Указа чехкка кийчъяь черсийи, селийи, хIирийи, нохчийи юкъе бола рота Астрахане хьожайир ЦIеча эскара 33-ча дивизена духьала тIом бе. «Добровольцашка» хьежаш а, цар дагар ха гIерташ а кIайча эскара эпсараш бар.

ЧIоагIа хьежаш тIабехкараш боллашехьа а салтий дагар ха а хайна, Ризвана довдилга дийцар.

Нохчашта юкъе политически уйлаш а еш, дийша саг нохчо Висаитов нийсвелар. Цунна бакъахь хетар Астрахане дIакхаччалца нах ца байдача. Астрахане дIакхаьчачул тIехьагIа Висаитовс доттагIлен кружок вIашагIъеллар, хIаьта кружока юкъе революци езаш бола эрсийи, нохчийи, черсий, кхыбараши бахар. Хьоашал тессачул тIехьагIа цхьан салтечо — Никандор цIи йолча эрсечо Астраханерча добровольчески эскара арсенал экхийтт вай аьлар.

1919-ча шера бIаьсти, ах бийса яьннача хана доттагIлен комитета аларца Ризванеи Никандореи Астрахенера добровольчески эскара арсенал экхийтар.

Арсенал иккхачул тIехьагIа Висаитов юкъе волча дуккхача новкъосташта топаш тоха судаш йир.

Новкъостий кIалхарбаха торадаланзар, новкъостий бовдийта вIашагIделлар а гучадаьлар.

Никандореи, Ризванеи, кхыча новкъосташеи шоаех тешанза баьхабар эскара хьакимаш. Астрахане шоллагIа молха склад экххийтача цар бозда бийзар.

ДукхагIа бараш нохчий а болаш, ши бIаь гаргга саг вар байддараш. Новкъа кIийле а яь даьгIача добровольчески эскарца кхаь дийнахьа тIом бир байддача кружковцаша. Шозза чухьидда цо тIемаш дарца, доккха зе хилар моастагIчоа, дале а, тIема кхоачо а даар дувцар а ца хиларагIа кружковцаш моастагIчоа карабаха бийзар. Ризвани Никандори юкъе хинна кружковцаш ГIизлярерча набахта чубехкар.

Шоай эскара юкъе измеча хиларахи 11-гIа ЦIе эскар латаш тIадоагIаш хиларахи коргзагIбаьннача кIайча казакий эпсараша лийцараштa сихха топаш тоха суд йир.

9-июле, 1919-ча шера зIамигача конвой группас топаш тоха Ризванеи цIаьхха тIахьидда конвоирашкара топаш хьа а яьха, уж боабе вIашагIделлар. Конвойцара дукхагIа болча салташкара топаш хьаяха вIаштIехьадаьлар. Топаш хьа ца йоахаш бисача салташтеи лийцараштеи юкъе доккха дов хилар, шинна огIорахьара дуккха нах ба а бовш. Лийцарна юкъе цхьабараш кIалхара баьлар, ца леш висар Ризван а.

Майрра, доккхача деналца Ризван накъа ваьккха, ца могаш йола цун нана Байсари, кхы воIах бIарг ца кхеташ 1919 шера июнь бетта юххье елар.

Къаьенна Ахьмад эгIазъухар ший вахара, сесагал а воIал а тIехьа со хIана висав-теш йоахар цун дего. Шек вацар Ахьмад ший воIо Ризвана топ кIайча эскара юха тIаерзаяь хиларах.

Ризван, кхо нохчо шийца а волаш, нохчий мехка дозон тIа ваьлар. Iалаьмате чехка повстанчески отряд хьа а леха, царех дIакхийтар уж. Цул тIехьагIа ЦIеча эскарах дIакхийтар цар отряд. Ше леладаь майра гIулакхаш дувца 14-ча июле 1919 шера арадаьнна, № 130 йола «Терский казак» яха кIайча казакий газет бе а доаллаш шийна дас тIадилла декхар дизза кхоачаш а даь, ЦIеча эскарца ваьча мехка кхаьчар Ризван. 2-ча апрела 1920 шера Шолжа-ГIали тIара Москве В. И. Ленинга дика кхаа боаккхаш зIи техар К. Г. Орджоникидзес

«КIайбарех Къилбаседан Кавказе, Кубаньи, Ставропольи, Черноморьеи, Терскии, Дагестанскии областаши а мукъаялар хинна даьнна бакъдар да».

КУРКИЕВ ИсмаIал.

Хила а хинна дицденна хIама

1919 шера май бетта Нохчий мехка шаьрачара иттaш юрташ йохаяьчул тIехьагIа, Нохчий къахьегамхоша ю духьале йоха а яь, ялатийи, хайбайи, ахчани юрташта Iаламате йоккха контрибуци а техар деникинцаша, низагI ялх бIаь саг волаш полк а яьккхар. Эскаре баьха нохчий дIабахийтар Астраханерча гIумарашка, Ачикулак — Терекли-Мектеб Яшкуль яхача районашка. 1919 шера июнь бутт чакхбоаллаш, кIай бараша оттаяь халонаш ла а ца могаш, нохчий къехой гIайттар кIайчарна духьал. Цу хана кIай бараш болабелар Маскен-юрт Цацан-юрт, Гумсе, Нойберди, Ойсунгур, Кады-Юрт, Ишхо-юрт, Герзель яха юрташ йохае.

Нохчашкахь къе бараш гIайтталга дIахарца, эскаре баьха хинна нохчий дIа-юха байдар.

Эскаре баьха хиннараш гIумарашка гIолла тоабаш а хинна цIа болхар. КIайчар шоай къаьстта йолча отрядаша байдда болхараш хьа а лувцаш ГIизлярерча набахта гул а беш чубехкар. 1919 шера июнь бутт тIаккхоаччаш 80-нел совгI саг Iайра ГIизлярерча набахта. Укх лохе доаладеш дола хинна хIама «ГIизляре нохчашца, герз юкъе а доаладеш, латар», аьнна ший корта а болаш яздаьдар № 130 йолча 14/VII—1919 ш. арадаьннача кIайча казакий «Терский казак» яхача газета тIа.

Цу статья тIа яздаьр ма дарра яр да.

«ГIизлярера хоамбу тхога, 9 июле укхазара Ширвански полк, набахта боахкача нохчашца, цIий Iодохийташ летай. Укх тайпара хилар из гIулакх. Фронтера бовдар бахьан долаш городерча набахта боахкаш топаш тоха аьнна тIема полевой судо судъяь 80 совгI саг нохчо вар. Судъяьчарех цхьа дакъа цу дийнахь 15 салте конвой а волаш городал ара баьхабар боабе. Судъяьчар конвойш кIезига хиларах пайда а эцаш, цIаьхха тIабеттабенача цар конвойшкара герз дIа а даьккхад, байддача кIезигача салташта мара герз кIалхара а ца доаккхалуш. Гарнизона командир волча половника Шпаковскес нохчаштеи конвойштеи юкъе дов хиннилга дIаховшехь—байддараш лувца, аьнна, цу сахьате распоряжени а енна, вокха набахта бисача суд яьча наха набахтен пенашта юкъе боахкашехь уж боабе дага, волаш, шийца конвойш а баьха набахтен коа хьавера. Полковник Шпаковский шоашца а волаш, конвоеша шоаш набахтен коа чу ма баьлинге судъяь боахкачарех цхьа дакъа шоашта тIабувла аларагIа, чубоахка нохчий, шо-шоай камерашкара хьа ара а лийлха, набахтен караула а тIабаьхкача конвойшта а тIа товсабелар. Йолаелар топаш етта, моастагIий дукхагIа хиларагIа набахтен коанаIарашкахьа тIехьашка бовла бийзар салтий коанаIараш дIакъайла хилар.

ТIаккха набахтен пенаш тIа гIолла тIех бувла болабеннаб салтий, нохчаша шоаш салташкара дIаяьха топаш етта йолаьй царна. Уж топаш вIашка еттача хана вай оагIорахьара вийнав штабе капитан вола Апринцев, хала топаш еттаеннай шин эпсара а полковник Шпаковскена а, кхы лохерча чинашта а. ДIахо набахта чу бисача салташта оарцагIа ера Ширвански полкацара цхьа рота, цо набахтен масса гIонгахьара гобир, нохчаша карцера чу а хайша, боханза топаш юха еттар. Кара кхувса гранаташ кхувса йийзар, цо а совца банзар чухайшараш. ТIаккха аьлар нохчашка цIий Iо а ца ухийташ машарца карадувла аьнна, из кхоачашде вахийта хинна вола дика нохчий мотт ховш хинна майрагIа вола къона эпсар нохчаша тийшача балхаца вийра. Цу гIулакхо вай салтий сабара кад бизачул тIехьагIа тIехбахийтар, цул тIехьагIа, салташа уж баьгIача карцера карбитаца Iы чуа кхостаяь чура нохчий арабувлача а кхоачабаь, беррига а нохчий боабаь дIабаьхар. ТIехьара тIом хьадар ах ди-бийсеи доаллашехьа а, шийна тIехьа яр зулам а хулаш: нохчий 53 саг вийнав, вай оагIонахьара 10 саг вийнав 16 саг топ кхийтта а ва». Укх вай йолаяьча газета тIа теха хиннача белгалоне гу нохчийи гIалгIайи къахьегамхошта мел гоама хиннаб деникинцаш.

КУРКИЕВ.

Доазол дехьара

Японен социалистически партен делегаци я Москве

ССКП-н ЦК-с ехарагIа дотгагIлен визитаца 26 сентябре Москве хьоашалгIа кхаьчар Японен социалистически партен делегаци. Делегацеца ба: — социалистически партен советник вола Тецу Катаяма (делегацен кертера вар) ший сесагаца, Тадатака Сата, Кацудзиро Нагаи, Сицир Мацумото, Иоици Ямато, Эитаро Накаи, Юдзо Авайя, делегацен секретарь вола Тисато Татэбаяси а.

Внуковски аэродроме хьаьший тIаэца духьала баьхка бар; ССКП-н Президиума членний кандидат вола ССКП-ЦК-н секретарь П. Н. Поспелов, ССКП ЦК-н член М. Б. Митин, «Правда» газета кертера редактор П. А. Сатюков а кхы официальни болхлой а.

Хьаьшашка къамаьл дир ССКП-н секретара П. Н. Поспеловс.

Жоп луш къамаьл дир Японен социалистически партен делегацен керттера волча Тецу Катаямас.

(ТАСС).

СССР-а Министрий Советерча паччахьалкхе кхерамах лораяра комитета ХОАМ

Паччахьалкхе кхерамах лораяра комитето 1956 шера лаьцар, къайлагIа СССР-а территорен тIа ваьнна, Латвийски ССР-а Прискул городе ваь хинна вола, Американ ВIашагIкхийттача Штаташа къаьстта шпионалла кийчваь, американски разведкан агент Зариныш Л. Н.

Лодкъам ийцача гучадаьннад, Даьймехка Сийлахь-боккха тIом болча хана, Зариныш фашистски организацен доакъашхо хиннача ший даьца, Латвийски ССР-ра Малхбузен Германи вахав ведда, цигара 1949 ш. США-вахав даиман ваха аьнна.

Зариныша хьахайтар, США волча хана ше американски разведканна гIулакхде аьнна дIаязваь хилар. Американски разведкан полковника Кулла кулгалца, Вашингтона юхе уллача Тайитон яхача ферме; Зариныш къаьстта СССР-а территорен тIа Iаьдала духьалара болх бе аьнна кийчваьв.

Лодкъам эцаш Зариныша иштта хьахайтар, балтийскерча республикашка Iаьдала духьалар болх вIашагIтоха, «Анди» аьнна йолча цIерах вовзаш вола, шоай штатни болхло, американски разведка из къайлагIа СССР-е вайта лаьрхIа кийчо яьлга.

Паччахьалкхе кхерамах лораяра комитета хайра, «Анди» аьнна цIи а тилла американски разведке болх беш вар тIом баь зуламхо Бромберг Л. П. волга, Латвийски ССР гитлеровски оккупацен кIал йолча шерашка, Риге фашистски полицен болхло хинна волга а, советски гражданаш лувцаш а, топаш етташ а дакъа лийца из волга а.

Паччахьалкхе кхерамах лораяра комитето СССР-а доазон тIа Бромберг воаллашехь из лаца кийчо йир.

1957 шера июль бетта Бромберг лаца а лаьцар.

Лодкъам ийцача гучадаьлар; тIом чакхбоаллаш, ведда из Швеце ваха волаш, 1948 шера Бромберг американски разведкаца вувзавенна хилар. 1950 шера СССР-е чукховса шпионаш кийчбеш йолча, американски разведкан школе, инструктора балха тIа Бромберг дIаязваь хилар. Дукхача хана болх баьб Бромберга Малхбузен Германерча Кемптен, Штернберг яхача городашкарча, американски разведкан органашка, цул тIехьа Вашингтоне вигав из Советски Союзе кхоссалца цига болх а баьб цо.

Бровберг СССР-е ше чукхоссаш цунах бIу бенна, чIоагIа доаккхал даьдар американски разведкас. Хьалха латышски буржуазни националисташца гIулакх долаш хиларах пайда а эцаш, американцаша тIадилларах Латвийски ССР-а территоре тIа къайлагIа шпионски резидентура йилла езаш хиннав Бромберг. Цул совх цунна тIадилла хиннад хьалхагIа СССР-а территоре чукхийсача шпионий гIулакх дохара бахьан техка а техка, разведкан центрага дIахайтар.

Бромберга миссен аьттув барг хилар лерхIаш американски разведкас цунца сихьа яьхай дукха шпионий хIамаш — герз, дIа-юха кхахьа атта йола къамаьл хьа а лувцаш къамаьл дIа а деш йола радиоаппаратура, къайлагIа язду хIамаш, харц документи бланкаш. СССР-е шпионий резидентура е а, из кхаба а, американцашкара Бромберга хьайицад 450 эзар сом ахча.

Советски кепа йоазоно цкъа мо дуккхаза а хоамаш даьд американски разверкан, Советски Союза духьаларча гIулакхех бакъдараш дувцаш. Американски разведчик Бромберг а цун гIонча вола Зариныш а лацаро тешал ду, американски разведкас Советски Союза территоре тIа советски Iаьдала духьалара ший гIулакхаш дита ца хиларна.

Китайски Халкъан Республика. Пекине хьаяь яьннай радиоаппаратураш еш йола йоккха завод. Техниканна эггара тIехь гучаяьннача говзалашца арахийцаьча гIирсашца Iалашъяь я завод.

Сурта тIа: завода цхьан цехе селенови выпрямителаш вIашагIйоххаш боахк.

Юй Хуэй-жу сурт. Синьхуан агентство.

Дерригача бераша деша дезарах

Нохч-ГIалгIай АССР-а Организационни комитета №448 йола соцам

Нохч-ГIалгIай республикерча 7 шерагара 15 шерага кхаччалца ха йолча берашкеи кхувш боагIача нахагеи ворхI шера дешар деша декхарийла а болаш, дешийтарах болча РСФСР-а ВЦИК-а а СНК а 1931-ча шера 3х-ча марте арабаьккха «моттигерча исполкомашеи Советашеи декхар тIадуллаш дола соцамаш дарах а уж соцамаш кхоачаш ца дешта административни бехкаш дарах а соцам хиларах, из соцам кхоачашбарна Нохч-ГIалгIай АССР-е гIолларча Организационни Комитето соцамбу.

11. Юрта Советаш, поселкови,— районни исполкомаш, къахьегамхой депутатий городашкара Советаш, халкъа дешара органаш, юхьерча, ворхI-шера а юкъерча а дешара школай кулгалхой декхарийла бу 7 шерагара 15 шерага кхаччалца ха йолча берешкеи кхувш боагIача нахагеи деша декхарийла бола ворхI шерара дешар дешалга Iалашде.

2. Даьйи — ноанойи, деша ухаргдола бераш кхедеш бола нахи, учрежденеши декхарийла ю шоай ханнахьа бераш деша дахийта а хIара денна бераш дешара занятешта тIехьа ца дувлаш деша ухаргдолаш Iалашде а.

3. Из соцам кхоачаш ца баьча даьштеи — ноанoштеи, уж хьалкхебе тIаийцараштеи: хьалхагIа де дезар дIахайтари, цул гIехьагIа, де дезар ца дойя 10 тума гIод тохари, е бетта саг кхетавеш къахьегама болх байтари.

4. Из соцам мишта кхоачашбу хьажа тIадуллалда городий, районний, поселкови, юртий исполкомашта, станични къахьегама депутатий Советашта, халкъан дешара органашта.

5. Из соцам «Грозненски рабочий», «Ленински никъ», «Сердало» яхача газеташта кепа теха 15 ди даьлча денз чIоагIбенна а, Нохч-ГIалгIай АССР-е шин шера бокъо йолаш а хургба.

Нохч-ГIалгIай АССР-а Оргкомитета председатель

М. ГАЙРБЕКОВ.

Нохч - ГIалгIай АССР-а Оргкомитета секретарь.

М. КОМАРОВ.

Фу ха деза гриппах

Грипп—эггара чIоагIагIа нахага дIа-юха дувла лазар да. Юкъ-юкъе гриппан эпидемес бIарчча мехкаш чулувцаш а, хIаьта еррига материкаш чулувцаш а хиннай. Масала, из тайпа кхераме гриппан эпидеми хьайр 1918 шера, «Испанка» аьле оалар цунах цу хана, дунен берригача мехкашка чакхдаьлар из, хIаьта 20 миллионал совгIа саг а вийр цо. Вай хана уж тайпа чIоагIа зенаш деш гриппан эпидемеш хинна деце а, 1951 шера халагIа долча тайпара даьржар из... Англе массехк миллион саго текхар из лазар, дукхагIа халагIа долча тайпара хилар грипп, шин беттал совгIа йоацача хана духьхьал цхьан Лондонера 50 эзар саг а вийр цо.

Гриппах мел унзара гIулакхаш доахк ха тоъаргда из. Атта тохкалуш долча хана цу лазаро, производствера дукха балха денош доаду. Цунах хов из зуламе, бIеха лазар довзарна а, къаьстта цу лазарах лорабаларна а, дарба дарна а дола гIулакхаш хар мел лоархIаме да.

Грипп хьоадераш — 7—10 эзарза микроскопаца йоккхий йича бIарга а гуш, мерийчу а, мерий къамарга чу а хулаш йола вирусаш я.

Цамогаш волча саго Къамаьл деш, кхайкош, садоахаш, мерийчура арадувлача кагийча шодий тIадамашца хьа а къаьсте фега ювл грипп хьоадераш (вирусаш) цамогача сагагара цунна юхерча унахцIенача сагага дIадала тарлу из лазар.

Гриппозни лазар дIа-юха дувлара хьаст ба гриппах цамогаш вола саг, керттера из дIа-юха даржа никъ,—фецара тIадамаш да.

Гриппозни лазараш, юкъ-юкъе хулаш а, эпидеме тайпара а, масса а мехкашка дIадаьржад. Советски Iаьдал долча шерашка гриппаца лоаттабеча къовсамах дикка толамаш даьхад вай мехка. ХIаьта а грипп даьржа лазар а долаш дус, цкъаза Iаламате чIоагIа халагIча тайпара хул (пехкашкара лазар, хулаш, лергашкара лазар хулаш, къаьстта берий ханашка).

Гриппах цамогаш ца халийта детташ дола дегIа новкъа йоацча вакцина маьхий деттар чIоагIагIа йола мероприяти я. Советски Iиламхоша 1951 шера гриппа духьалара вакцина кийчйир. Маьхий а детт, мерийчу тIадамаш а детт, пульвелизаторца пурх а бу коачача вакcинца. Гриппах саг цамогаш хиннача хана гриппан духьалара сыворотка (морз) а луш, лазар долалуча хана из лазар юха тоха тарлу. Уж маьхий деттар бахьан долаш саго ший гигиена бокъонца лархIар бахьан долаш, гриппах цамогаш хилар 2—3 лохденнад.

Гриппах хала цамогаш хилча унахо инфекционни больнице Iовужаву, общежитешкеи берий коллективашкеи гриппах бола унахой цу учрежденен изоляторашка бувшабу. Ший цIагIа хилча а ше къоаставе веза унахо. Нагахь санна тарлой, из къаьстача цIагIа Iовужавар дикагIа да кхымел долчул ,из де тар ца лой юкъарча цхьан цIагIа из унахо вусаш вале кхолламаш духьала а эхка, Iовужаве веза из. Цунна гIулакх деш ше къаьстта цхьа саг хилча бакъахьа ва, хIаьта кхолха—диалха дилача хикисе маска батах йоаллае еза гIулакх дечун. Унахочо шийна пхьегIа, кулгах хьекха гата, мерех хьекха йовлакх къоастаде деза, унахочунга хинначул тIехьагIа цу хIамашка кIеж яккхийта а еза. ЦIагIа касткаста мух беттабалийта беза, хин цхьан ведрах хIама юа цхьа Iаг хлорни кIир а тохаш, баьча маркхалца дийнахь шозза-кхозза ийнах герми хьакха а еза. Бераш цIеначa фега ара а даьхе берий учрежденешка а обшежитешка а школан классашка а уж мероприятеш е еза.

ХIара сага ха деза гриппаца болча къовсама саг ше лазарах лоравала декхнрийла волга.

ХIара саго ше дуккхача наха юкъе волча хана (балха, трамвай тIа, автобуса тIа, поезда тIа и. кх.. д.). Кхайкадеш Iиршинг доалача хана а, ший багеи меражи мерех хьекхача йовлакхаца дIакъувла еза. Цун дикка профилактически лоархIам ба. Нагахь санна массане а шийгарча а нахагарча а лазарах лоравалара декхараш кхоачаш доре вирусни гриппах цамогаш хилар кIезгIлургдар.

М. КОРОБОВ,
республикански санитарни хьехамий цIен керттера лор.

РЕДКОЛЛЕГИ.

Къонача хьехархошта новкъостала

Дешари йоазуви Iомаду абата ханаш

Абат Iомадалехьа хьалхагIа бераштa дешар а йоазув а Iомаде кийчо еш бола болх бу. 10—12 ди даллалца иIаьхлу из ха. Цул тIехьагIа йолаю грамота Iомадеш йола хьалхара этап. Цу хана бераштa алапий оазаш а алапаш а дешашта юкъе оалаш халагIеи аттагIеи халарга хьежжа Iомо деза, алфавита аргIанца а доацаш. Хьалхара абат Iомаду ха эггара бехктокхаме лоархIаш я, хIана аьлча, из ха бераша дешара керттера кхетадаьр хьалоаца ха я.

Юххьанца методико яхача тайпара хьехархочо бераш Iомадой, дика дешар а, йоазув а ховш хургда бераш кхы дIахо йодача хана а.

Абат Iомадеча юххьанцарча хана хьалхара декхар да хьехархочун, предложенеш дешаштеи, дешаш слогаштеи, слогаш оазаштеи декъа ховргдолаш бераш кхетадар. Дош слогаех а, оазех а латтилга бераштa дика кхетадойя гIалат доацаш деша а язде а, хоза дужжийташ слогаш дика Iодеша а ховргда бераштa.

ШоллагIа декхар да хьехархочун оаз йола алап тIехьа а долаш, шин алпах латта слогаш а (ра, на, ма, но), шин слогаех латта дешаш а (рама, нана, мама кх. дI.) слогаех Iодеша бераш Iомадар.

Цул совх бераштa ха деза кхы дола шоаш Iомадаьча алапех латта слогаш а, дешаш а Iодеша.

Дешарца Iомаде деза бераштa йоазув а.

Бераштa ха деза шоаш Iомадаь алапаш Iодеша а язде а.

Йоазув деча хана нийса Iоховша а, тетрадь нийсса Iодилла а, ручке и перои мишта лело беза а, шаькъа мишта эца деза а бераштa довзийта деза хьехархочо.

Дешар а йоазув Iомадеш долча урокашта хьехархочо бебеза коммунистически уйланца бола кхеташ хьалкхедара болх. Хьехархочо ше берашка абата тIарча суртех лаьца хаттараш деча хана а, берашка абат дешийтача хана а, йоазув деча урокаш тIа а, бераштa ца ховш дола керда дар Iомадарал совх, уж кхетош хьалхебарах дола къамаьлаш а дувц.

Цу тайппара дешар а йоазув а Iомадеча урокаш тIа хьехархочо бераштa хьакъал а Iомаду, цар мотт а шаьрбу. Цул совх бераштa кхы дола школе леладе деза эзделаца дола гIулакхаш а Iомаду.

Хьокхама (примерни) абат Iомадеча ханара урокаш

Урока тема: «ер яхача алапа оаз а, из алап а бераштa довзийтар а, из алап юкъе доагIа дешаш дешар а».

Урока никъ.

1. ЦIагIара урок хаттар. МалагIа оаз а алап а Iомадир оаш селхан? («М» яха оаз а, из алап а Iомадир оха).

«М» яха алап хьалха доагIа дешаш дага лувцал.

(Рема, кема, мама, ишт. кх. а).

Хьехархочо хьа тIа вийхача дешархочо дешщ абата 15-ча оагIотIа [1].

[1]) Е метод письмо вай абат кепа теха ара далалехьа яздаьд. Укхаза а иштта кхы дIахо ювцаш йола оагIонаш абата тIерча оагIонашца нийс ца яла а мег. Хьехархочоа тIадул оаха уж оагIонаш ше хьалаха.

II. Iомадаьча алапий оазаш а, уж алапаш а керда дахар: а, у, н, м.

Таблица а, у, н, м яха алапаш оазаех бераш оалаш, хьехархо хьажа веза царга уж оазаш нийса алийта.

III. Абата тIарча сурта тIа хьажар а, цу хьакъехьа лаьца берашка хаттараш дар а.

Фу гу шоана укх сурта тIа? (саги рамеи гу).

Муса аьнна цIи тулларгья вай цу сагах.

Фу деш воалл Муса? (Муса воалл рама еш).

Масса дешах латт из предложени? (Из предложени диъ дешах латт).

МалагIа да цу предложене хьалхара дош? (Муса яхар да).

МалагIа да цу предложене шоллагIа дола дош? («Воалл» да).

МалагIа да цу предложене кхоалагIа дола дош? («Рама» да).

МалагIа да цу предложене диъолагIа дола дош? («Еш» да).

IV Рама яха дош доакъошта а (слогашта) доакъош оазашта а декъар.

Масса даькъах латт «рама» яха дош? (Шин даькъах латт).

МалагIа да цу деша хьалхара дакъа? («Ра» да).

МалагIа да цу деша шоллагIа дола дакъа? («Ма» да).

Масса оаз хоз шоана «р-а» яхача даькъаца? (Ши оаз хоз).

МалагIа я цу деша даькъа хьалхара оаз? («Р» я).

МалагIа я цу деша даькъа шоллагIа йола оаз? («а» я).

МалагIа керда оаз хоз шоана «ра» яхача деша даькъа юкъе? («р» яха оаз хоз).

Цу даькъа хьалха хоз шоана из «р» яха оаз е тIехьа хоз? (Хьалха хоз).

Алал из керда оаз, Ахьмад, Iа Лида, Iалихан ишт. кх.).

Алал из оаз массанеша а цхьана (Р-р-р).

Хьажал шоай меттана фу хул, оаш из «р» яха оаз оалача хана. (Мотт эг).

«Р» яха оаз хаза хьегаш дола къа.

Хьехархочо оал «р» яха оаз юкъе йоагIаш дола дешаш (рама, рема, ракета, ор, эр, эрга, Рая, вир) бераша оал шоашта «р» яха оаз мича хоз. Цул тIехьагIа бераша шоаш дага лувц «р» яха оаз юкъе йола дешаш а, из оаз деша юкъе мича хоз а оал.

VI. Бераштa кепа теха, «р» яха алап довзийтар а, из малагIча таькаех латт къоастадар а.

Абата тIа а, газеташ тIа а, кепа теха алап иштта хул, аьнна, хьехархочо берашка хьокх хоададаьча алапашцара «р» яха алап. Из алап малагIча таькех латт а къоастаду.

VII. Алапашца беш бола болх.

Шоай алапашта юкъера «р» яха алап хьа а лехе, лаккха хьал а айдийя хьахьокхал сога. (Бераша хьахьокх).

Цул тIехьагIа хьалха санна юха къоастаду хьехархочо берашца «рама» яха дош. Бераша алапех из дош оттаду. Цхьанне из дош доска тIа оттаду.

Хьехархочо берашка йиIиг тIайола сурат дIа а хьекхе оал: укх йиIига цIи Мара я. Хьехархочо берашца, рама яха дош санна, къоастаду из а. Цул тIехьагIа из дош алапех бераша отта а ду.

Хьехархочо хойт берашка наьха цIераш доккхача алапаца язъе езилга. Бераша «рама», «Мара» яха дешаш дийша а дийше цу шин деша вIаши тара дола деша доакъош къоастаду (ра).

VIII. Абата тIара 16 йола оагIув ешар.

ХьалхагIа деш бераша сурташта кIал яздаьр. Цул тIехьага «Муна» яха дувцар деш бераша. Хьехархочо цу дувцарах лаьца берашка хаттараш а ду.

IX. ЦIагIа бу болх.

Кхозза абата 16-гIа оагIув ешар а алапех «рама», «Мара» яха дешаш оттадар а.

МалагIча алапа оаз а, алап а дайзад вайна тахан? («Р» яхача алапа оаз а, из алап а).

Алал массанеша а «р» яхача алапа оаз? (Бераша оал «р»).

Урока тема; „р яхача алапа доакъош а, алап а, рама яха дош а яздар“

Урока никъ.

1. Хьехархочо урока тема берашка ювцар.

Хьехархочо оал берашка, хьалхарча урока тIа шоана ейзай «р» яхача алапа оаз а, из алап а. Укх урока тIа Iомалургда вай хоза а, нийса а «р» яха алап язде. Хьехархочо дувц бераштa, указкаца алап дIа а хьувкхаш «р» яха алап шин даькъах латтилга: нийсача гIажахи, тIереи кIалхареи хьовзаяьча гIажахи латтилга.

Цул тIехьагIа хьехархочо масса а долча берашка, тетрада тIа санна таький даьхача доска тIа, ше мишта язду дIа а дувцаш, хьалхагIа «р» яхача алапа доакъош а (элементаш), цул тIехьагIа из алап а язду.

«Р» яхача алапа хьалхара дакъа доладу тIерча таькан саьнгара, тIаккха из гIадж зул таька тIа гIолла мугIара кIалхьарча таька тIа кхаччалца Iохьо.

ШоллагIа дола дакъа юкъерча таькан саьнгара доладаь тIерча таькага кхаччалца хьал а дихьа, хьовзадаь кIалхарча таька тIа кхаччалца шоллагIа долча зул таька тIа гIолла Iодоаладу, цига а хьовзадаь юкъерча таькага кхаччалца урагIа юха хьал а хьо.

Цул тIехьагIа хьехархочо цIаькха а язду доска тIа «р» яхача алапа доакъош а, из алап а. Бераш хьеж хьехорхочун кулгага, цо из алап мишта язду.

III Бераш йоазув де кийчдар.

Хьехархочо оал берашка йоазув деча хана мишта Iоховша деза а, тетрадь мишта Iодилла деза а, ручка мишта лело беза а.

Цул тIехьагIа бераш цIаькха а дикка хьож шой тетрадаш тIа хьехархочо яздаьча алапага а, доска тIа яздаьча алапага а. ТIаккха кхозза язду бераша «р» яха алап.

Бераша яздеча хана хьехархо хьеж, цар из алап мишта язду. Дика яздаь деце, мишта язде деза дIа а хьокх. ДукхагIа долча бераша из алап нийса яздаь деце хьехархочо цIаькха а язду доска тIа из алап, мишта язде деза дIа а дувцаш. Цул тIехьагIа бераш цу алапа мугI чакхбаллалца язду. Из мугI бераша дика язбаь бале хьехархочо оал: дикагI а язбеш шоллагIа мугI а язбе, аьле.

IV «Рама» яха дош яздар

Хьехархочо берашка доска тIа хьажа а аьле, мишта язде деза дIа а дувцаш язду «рама» яха дош. Из дош яздеш хьехорохочо дувц «ра» яхача даькъа (слога) алапаш мишта вIашагIтоха деза а, «ма» яхача даькъа (слога) алапаш мишта вIашагIтоха деза а.

Хьехархочо доска тIа яздаь «рама» яха дош бераша деш. Цул тIехьагIа хьехархочо оал берашка, тетрада тIа ше яздаьча дешал тIехьагI ши оагилг (клетка) а дите из дош тетрада тIа язде аьле.

Хьехархо хьеж бераша из дош мишта яздаьд, цул совх каст-каста берашка хоатта а хоат: фу дош да оаш яздер?— аьле.

Хьехархо хьежачул тIехьагIа бераша дIахо язду из дош.

V .ЦIагIа бу болх балар

Тетрада тIа яздаьр санна «р» яха алап а, «рама» яха дош а язде цIагIа.

Л. БОРОВА,
хьехархой говзал лакха йоакхача Института методист.

ГIалгIай алфавит (алапаш)

ГIалгIай алфавит эрсий алфавитаца нийсдаь да, цудухьа гIалгIай меттала дола йоазув кепа теха арадаккха йиш я моллагIча эрсий типографеи, эрсий йоазон машинкацеи. Иштта вай алфавит хиларах из Iомаде аттагIа да.

ДукхагIа дола алапаш гIалгIай а эрсий а цхьатарра да. Цхьа дола алапаш эрсий доацаш, гIалгIай да.

ГIалгIай а эрсий а цхьатарра дола алапаш ераш да:

а, б, в, г, д, е, ё, ж, з, и, й, к, л, м, н, о, п, р, с, т, у, ф, х, ц, ч, ш, щ (из алап — оаз, вай наьха дешашца яздац) ъ, ы, ь, э, ю, я.

ГIалгIай меттаца долаш а эрсий меттаца доацаш а ераш да: аь, яь, хь, хI, кх, гI, кI, пI, тI, цI, чI, къ, рхI.

Уж алапаш-оазаш укх дешашца йоагIа:

аь — аьшк — железо, аькха — зверь, гаьнаш — ветви.

яь — яьшка — ящик.

Хь — хьайра — мельница, Ахьмад — Ахмет, бухь — вершина, ахьар — помол.

ХI — хIама — вещь, хIилла — хитрость.

Кх — кха — пашня, кхор — груша, аькха —зверь, кхокх — голубь.

I — Iам — озеро, Iа — зима, йоI — девушка, дуIа — буря, муIа — рог.

ГI — гIала — город, башня, гIалгIа — ингуш, гIайба — подушка, лагIа — ступень.

КI — кIа—пшеница, кIомал—конопля, кIоаг — яма.

ПI — пIаьраска — пятница, пIелг — палец, хумгIар — кабура.

ТI — тIоа — сливки, тIа — лапа, тIоарска—сафьян.

ЦI — цIа — дом, цIий — кровь, цIена — чистый.

ЧI — чIодж — ущелье, чIуг — кольцо.

Къ — къамаьл — беседа, речь, къора — глухой, къам — народ, дукъ — перевал, ярмо.

РхI — ворхI — семь, бархI — восемь, бербхIа — подливка.

РЕДАКЦЕН АДРЕС: Шолжа-гIала. Красни фронтовикий улица, № 23. Телефон 2-25-72, корректорске 2-30-91. АДРЕС РЕДАКЦИИ: г. Грозный, ул. Красных фронтовиков, 23. редактора 2-41-23, редакции—2-25-72, корректорской—2-30-91.

СФ02511. 11-ча августа 1918-ча шера цIерагI йола типографи. Заказ № 7127.